

Analiza povrede ustavnih i konvencijskih prava putem instituta prisilne hospitalizacije na temelju odluke ustavnog suda br. U-III-4484-2013

Lončarić, Martina

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:993480>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-04-03**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Katedra za kazнено procesno pravo

Martina Lončarić

**ANALIZA POVREDA USTAVNIH I KONVENCIJSKIH PRAVA
PUTEM INSTITUTA PRISILNE HOSPITALIZACIJE NA
TEMELJU ODLUKE USTAVNOG SUDA BR. U-III-4484-2013**

Diplomski rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Zoran Burić

Zagreb, 2023.

IZJAVA O IZVORNOSTI

Ja, Martina Lončarić pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Martina Lončarić, v.r.

SAŽETAK

Prisilni smještaj je smještaj osobe s težim duševnim smetnjama u psihijatrijsku ustanovu na temelju odluke suda. Do primjene te mjere dolazi kad osoba s težim duševnim smetnjama zbog svoje bolesti izravno i ozbiljno ugrožava svoj ili tuđi život ili zdravlje. Mjera prisilne hospitalizacije izrazito je teška jer se njome ograničava temeljno ljudsko pravo na osobnu slobodu. Osim ograničenja osobne slobode u postupku prisilnog smještaja dolazi i do ograničenja slobodnog izbora medicinskih postupaka, a može doći i do ograničenja slobode kretanja i povrede tjelesnog integriteta i ljudskog dostojanstva putem mjera prisile koje su česte s psihijatrijskim pacijentima. Uzimajući u obzir takvu prirodu prisilne hospitalizacije i ranjivost osoba s duševnim smetnjama u odnosu na koje se ta mjera provodi, bitno je da se ta mjera određuje samo u onim situacijama kada su zaista ispunjene zakonske pretpostavke za njeno određivanje. U ovom ću se radu baviti analizom povrede prava na osobnu slobodu, povrede zabrane zlostavljanja i prava na pravično suđenje putem instituta prisilne hospitalizacije utvrđenih u odluci Ustavnog suda br. U–III-4484-2013 s kratkim osvrtom na relevantnu praksu ESLJP-a.

Ključne riječi: *prisilni smještaj, slobodni izbor medicinskih postupaka, tjelesni integritet i ljudsko dostojanstvo, mjere prisile, povreda prava na osobnu slobodu, povreda zabrane zlostavljanja, povreda prava na pravično suđenje*

SUMMARY

Compulsory placement is a accommodation of a person with severe mental disorder in a psychiatric institution based on a court decision. This measure is applied when a person with severe mental disorder because of his illness directly and severely endangers his or others' life or health. The measure of forced hospitalisation is extremely difficult as it limits the fundamental human right to personal liberty and free choice of medical treatments. Throughout the compulsory placement the freedom of movement and physical integrity and human dignity may also be restricted by the use of coercive measures which are common with psychiatric patients. In view of the nature of forced hospitalisation and the vulnerability of persons with mental disabilities in relation to whom the forced hospitalisation measure is implemented, it is essential that that measure is imposed only in those situations where the legal conditions for its determination are actually met. In this paper, I will deal with the analysis of the violation of the right to personal liberty, the violation

of the prohibition of ill-treatment and the right to a fair trial through the institute of forced hospitalisation laid down in the Constitutional Court Decision No. U-III-4484-2013 with a brief reference to the relevant practice of the ECHR.

Key words: *compulsory placement, free choice of medical treatment, physical integrity and human dignity, coercive measures, infringement of the right to personal liberty, infringement of the prohibition of ill-treatment, infringement of the right to a fair trial*

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. OSJEČKI SLUČAJ – OPIS ČINJENICA.....	2
3. RELEVANTNI PROPISI.....	4
3.1.ZAKON O ZAŠTITI OSOBA S DUŠEVNIM SMETNJAMA	4
3.2.PREKRŠAJNI ZAKON	4
3.3.USTAVNI ZAKON O USTAVNOM SUDU	5
3.4.USTAV REPUBLIKE HRVATSKE.....	5
4. PRISILNA HOSPITALIZACIJA I PRAVO NA SLOBODU	5
4.1.PRISILNO ZADRŽAVANJE I PRISILNI SMJEŠTAJ U PSIHIJATRIJSKU USTANOVU	5
4.2.PRAVO NA OSOBNU SLOBODU.....	8
4.3.POVREDA PRAVA NA SLOBODU U OSJEČKOM SLUČAJU.....	11
5. MJERE PRISILE I ZABRANA ZLOSTAVLJANJA.....	14
5.1.MJERE PRISILE	14
5.2.ZABRANA ZLOSTAVLJANJA	17
5.3.POVREDA ZABRANE ZLOSTAVLJANJA U OSJEČKOM SLUČAJU	20
6. PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE.....	22
6.1.OPĆENITO O PRAVU NA POŠTENI SUĐENJE	22
6.2.POVREDA PRAVA NA PRAVIČNO SUĐENJE U OSJEČKOM SLUČAJU.....	25
7. PRAKSA ESLJP-a U ODNOSU NA OSOBE S DUŠEVNIM SMETNJAMA	26
7.1.M. S. PROTIV REPUBLIKE HRVATSKE BR. 2	26
7.2.ROMANOV PROTIV RUSIJE	28
8. ZAKLJUČAK	29
9. LITERATURA.....	31

1. UVOD

Današnje suvremeno doba više nego ikada prije obilježavaju borbe za ljudska prava, borbe protiv diskriminacije, borbe za jednakost pa čak i borbe za prava životinjskog i biljnog svijeta. Suvremenom čovjeku dodijeljen je čitav spektar građanskih prava i suvremeno društvo uveliko je ponosno na svoj senzibilitet ka različitim kategorijama ljudi. Međutim, unatoč tolikim proklamiranim pravima i osjećaju prihvaćanja te razumijevanja potreba svih skupina našeg društva, događaju se situacije u kojima postupanje glavnih zaštitnika i izvršitelja tih prava (sudova i drugih državnih tijela) čini upitnim postojanje i onih temeljenih, davno otkrivenih prirodnih prava svakog čovjeka (poput prava na život i slobodu). Ostvarivanje takvih situacija baca sjenu na postignuti pravni razvitak i čini takvo senzibilistički nabijeno djelovanje našeg društva samo pukim formalizmom u kojem nije bitno kako se primjenjuju pravni propisi o zaštiti ljudskih prava, nego samo da se oni primjenjuju bez obzira na postignuti rezultat. Ovaj rad posvetit ću pisanju upravo o jednom takvom slučaju (dalje u radu osječki slučaj) u kojem su institucije primjenjujući propis i poseban postupak prema osobama s duševnim smetnjama učinile povrede *Ustavom* propisanih prava jedne žene (dalje u radu podnositeljica ustavne tužbe) bez utvrđene duševne bolesti. Povrede njenih ustavnih prava ustanovio je Ustavni sud RH u svojoj odluci br. U-III-4484-2013 donesenoj na temelju ustavne tužbe podnositeljice. U radu ću analizirati utvrđene povrede s osvrtom na praksu Europskog suda za ljudska prava koja je u korelaciji s tom odlukom našeg Ustavnog suda. Propis koji u RH uređuje prava osoba s duševnim smetnjama je *Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama*. Moglo bi se reći da se tim zakonom i njegovom primjenom najviše zadire u ustavna prava čovjeka jer uređuje jednu od najtežih društvenih tematika, prava duševnih bolesnika, i zbog toga što se njegovom primjenom najviše od svega poseže u slobodu pojedinca pa čak i onda kada nisu ostvarena obilježja niti jednog kaznenog djela. Imajući to na umu, izrazito je važno da tijela koja ga primjenjuju (sudovi, ali i psihijatrijske ustanove) pri tome koriste povećanu pažnju i oprez te da zaista razumiju pravne norme tog propisa i njihove učinke. U osječkom slučaju, nažalost, to se nije dogodilo zbog toga što je taj propis u odnosu na nju mehanički primijenjen, a to je rezultiralo povredom prava na slobodu, povredom zabrane zlostavljanja i povredom prava na pravično suđenje. U radu ću prvo opisati činjenično stanje osječkog slučaja, zatim ću objasniti relevantne propise, potom ću teorijski objasniti relevantne pravne institute i pojedinačno analizirati svaku utvrđenu povredu ustavnih prava te ću konačno napraviti analizu odabranih presuda Europskog suda za ljudska prava sličnog sadržaja.

2. OSJEČKI SLUČAJ – OPIS ČINJENICA

Podnositeljica ustavne tužbe¹ je dana 26. lipnja 2013. uhićena od strane policije i protiv nje je pokrenut prekršajni postupak zbog nasilja u obitelji. Do uhićenja je došlo jer je podnositeljica ranije tog dana imala navodnu svađu sa svojim šogorom, I. oštećeni, u koju se s namjerom obrane strica upleo i njen sin, II. oštećeni. U optužnom prijedlogu navedeno je kako je podnositeljica ustavne tužbe fizički i verbalno napala svog šogora, a svojem sinu zadala tri udarca šamarem jer je on stao između nje i šogora. Sin podnositeljice je nakon toga pozvao policiju i ona je bila uhićena i odvedena u policijsku postaju. Podnesenim optužnim prijedlogom tražilo se pokretanje prekršajnog postupka protiv podnositeljice ustavne tužbe radi utvrđenja njene krivnje za prekršaj nasilja u obitelji te da se kazni novčanom kaznom u iznosu od 1000 kn. Na temelju tog prijedloga pokrenut je žurni prekršajni postupak i podnositeljica je bila dovedena pred prekršajnog suca. Iz zapisnika o održanoj raspravi pred sucem za prekršaje vidljivo je kako su na njoj bili prisutni podnositeljica, I. oštećeni (šogor), II. oštećeni (sin) i da je kao svjedokinja pozvana kćerka podnositeljice. I sin i kćerka podnositeljice na raspravi su izjavili kako smatraju da je majci (podnositeljici ustavne tužbe) potrebna stručna pomoć jer da se navodno već duže vrijeme nije ponašala u redu i da oni zbog toga osjećaju strah i uznemirenost.

Po završetku rasprave Prekršajni sud donio je rješenje o produljenju zadržavanja podnositeljice ustavne tužbe do njenog preuzimanja od strane zdravstvenih djelatnika Psihijatrijske klinike zbog sumnje u njeno psihičko stanje, a na temelju članka 135. stavka 3. Prekršajnog zakona (Narodne novine" broj 107/07., 39/13., 157/13., 110/15. i 70/17.). Potom je sudac za prekršaje izradio *uputnicu* Psihijatrijskoj klinici kojom je podnositeljicu tamo uputio na opservaciju. Psihijatrijska klinika 27. lipnja 2013. nadležnom Županijskom sudu upućuje obavijest o tome da je podnositeljica ustavne tužbe bez vlastitog pristanka zadržana u klinici na temelju tada važećeg Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama. Iz medicinske dokumentacije koja je prilikom toga izrađena proizlazi da je pacijentica pri svijesti, uredno orijentirana u svim smjerovima, naglašene paranoidnosti usmjerene prema suprugu i njegovoj obitelji i da je prisutan dojam disimuliranja i umanjivanja poteškoća. Osim toga iz medicinske dokumentacije vidljivo je i da je pacijentici dana ordinirana farmakološka terapija te da je fizički sputana jer

¹ Opis činjeničnog stanja kao i dalje u radu analiza utvrđenih povreda ustavnih prava izrađeni su na temelju odluke Ustavnog suda u predmetu br. U-III-4484-2013

Psihijatrijska klinika ne raspolaže zatvorenim odjelom. Poslije toga nadležni Županijski sud je 27. lipnja 2013. donio rješenje o pokretanju postupka prisilnog smještaja podnositeljice ustavne tužbe. Podnositeljica ustavne tužbe podnosi žalbu na doneseno rješenje u kojoj između ostalog navodi kako je njen suprug sudac na Županijskom sudu nadležnom za njezin predmet i da ima utjecaj na institucije kao i na Prekršajni sud. Osim toga podnositeljica istaknula je kako je u sobu uvedena u pratnji dvojice policajaca i da su oni cijelo vrijeme bili prisutni na vratima sobe te da se ona morala presvući u njihovoj nazočnosti, a nakon čega su je plegli na krevet i zavezali. Nadležni Županijski sud odbio je žalbu podnositeljice ustavne tužbe jer su bile ispunjene sve zakonske pretpostavke za pokretanje postupka prisilnog zadržavanja i smještaja.

Nakon toga pred nadležnim Županijskim sudom provedena je rasprava u vezi prisilnog smještaja podnositeljice. U postupku provedenim vještačenjem zaključeno je da se kod podnositeljice najvjerojatnije radi o višegodišnjem neprepoznatom i neliječenom psihičkom poremećaju iz spektra shizoafektivnih poremećaja maničnog tipa. Iz tog razloga pacijentica je upućena na niz pretraga zbog toga što umanjuje postojeće psihičke poteškoće i zbog manjka liječničke dokumentacije. Zbog potrebe provođenja tih pretraga, vještak preporuča da se donese rješenje o prisilnom zadržavanju u trajanju od 30 dana. Naposljetku vještak preporuča da se pacijentica s obzirom na njeno akutno psihičko stanje premjesti u drugu psihijatrijsku ustanovu kako bi se osiguralo primjereno terapijsko okruženje, a koje se ne može postići na odjelu otvorenog tipa u postojećoj klinici. Vještak je na pitanje kako podnositeljica ustavne tužbe može ugroziti svoj ili tuđi život ili zdravlje, odgovorio da do toga može doći odlaganjem primjerenog liječenja podnositeljice. U konačnici vještak navodi kako se većina preporučenih pretraga mogu obaviti ambulantno ako postoji dovoljna suradljivost pacijenta, no budući da pacijentica ne misli da je bolesna i da je neke pretrage već odbila, nije za očekivati da će ona te pretrage zaista obaviti. Nakon toga nadležni Županijski sud na temelju Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama donosi rješenje (osporavano ustavnom tužbom) kojim podnositeljici određuje prisilni smještaj.

3. RELEVANTNI PROPISI

U opisanom osječkom slučaju relevantno je nekoliko vrsta propisa: Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, Prekršajni zakon te u konačnici Ustav RH. Važnost navedenih propisa pojedinačno ću objasniti u daljnjem tekstu.

3.1.ZAKON O ZAŠTITI OSOBA S DUŠEVNIM SMETNJAMA

Za slučaj podnositeljice ustavne tužbe relevantan je Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama (dalje u radu ZZODS)² koji je bio na snazi od 1997. do 2014. godine. Pravna norma tog zakona čija je primjena u slučaju podnositeljice bila upitna nalazi se u članku 22. stavku 1. ZZODS-a. kojim su propisane pretpostavke za određivanje prisilnog smještaja. Dalje u radu gdje ću se baviti pojedinačnim povredama ustavnih prava podnositeljice, napraviti ću detaljnu analizu te odredbe ZZODS-a.

3.2.PREKRŠAJNI ZAKON

Budući da je cjelokupno postupanje protiv podnositeljice ustavne tužbe započelo podizanjem protiv nje optužnog prijedloga zbog navodnog počinjenja prekršaja nasilja u obitelji, u osječkom slučaju važan je i Prekršajni zakon³. Odredba Prekršajnog zakona koja je izrazito interesantna jer je predstavljala osnovu daljnjeg zadržavanja podnositeljice ustavne tužbe je odredba članka 135. stavka 3. Iako su tim člankom Prekršajnog zakona uistinu određene situacije kada je dopušteno zadržavanje osobe protiv koje se vodi prekršajni postupak, on je zanimljiv, posebice stavak 3. tog članka, jer Prekršajni sud donesenim rješenjem o daljnjem zadržavanju nije objasnio zašto u odnosu na podnositeljicu ustavne tužbe postoji opasnost ponavljanja prekršaja. Nešto više o toj temi bit će napisano u sklopu ustavnog prava na slobodu.

² Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, Narodne novine, br. 111/97

³ Prekršajni zakon, Narodne novine, br. 107/07, 39/13, 157/13, 110/15, 70/17, 118/18, 114/22

3.3. USTAVNI ZAKON O USTAVNOM SUDU

S obzirom na to da podlogu za ovaj rad čini odluka ustavnog suda u povodu ustavne tužbe, a pravo na ustavnu tužbu određeno je Ustavnim zakonom o ustavnom sudu⁴, važno je i njega istaknuti među relevantnim propisima osječkog slučaja. U čl. 62. st. 1. zajamčeno je da svatko ima pravo podnijeti ustavnom sudu ustavnu tužbu ako smatra da su mu nadležna država tijela svojim pojedinačnim aktima povrijedila neko ljudsko pravo ili temeljnu slobodu zajamčenu Ustavom. Prema tome podnositeljica je koristeći se tim pravom pred ustavnim sudom podnijela ustavnu tužbu protiv prvostupanjskog i drugostupanjskog rješenja o određivanju prisilnog smještaja te protiv drugih odluka donesenih u postupku s tim u vezi.

3.4. USTAV REPUBLIKE HRVATSKE⁵

Podlogu za ovaj rad čini odluka ustavnog suda u vezi ustavne tužbe podnositeljice. Ustavni sud Republike Hrvatske tom je odlukom utvrdio da su podnositeljici ustavne tužbe postupanjem nadležnog suda u provedenom postupku povrijeđena njena Ustavom zajamčena prava, a to su pravo na slobodu (članak 22.), zatim pravo na zabranu zlostavljanja (članak 23.) te pravo na pravično suđenje (članak 29.). Dalje u radu napraviti ću detaljnu analizu tih ustavnih prava kao i analizu njihove povrede u osječkom slučaju.

4. PRISILNA HOSPITALIZACIJA I PRAVO NA SLOBODU

4.1. PRISILNO ZADRŽAVANJE I PRISILNI SMJEŠTAJ U PSIHIJATRIJSKU USTANOVU

Prisilno zadržavanje je zadržavanje osobe s težim duševnim smetnjama u psihijatrijskoj ustanovi od trenutka donošenja odluke psihijatra o prisilnom zadržavanju te osobe do odluke suda o njezinu otpustu ili prisilnom smještaju.⁶ „Prisilno zadržavanje po prirodi stvari prethodi prisilnom smještaju u psihijatrijsku ustanovu.“⁷ S druge strane, prisilni smještaj je smještaj osobe s težim duševnim smetnjama u psihijatrijsku ustanovu na temelju odluke suda.⁸ Ta dva instituta izrazito su važna jer njihova nepravilna primjena za osobe u konkretnim slučajevima

⁴ Ustavni zakon o ustavnom sudu, Narodne novine, br. 99/99, 29/02, 49/02

⁵ Ustav RH, Narodne novine, br. 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14

⁶ Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, op. cit. u bilj. br. 2., čl. 3. st. 1. t. 12

⁷ Grozdanić, V., *Komentar zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama*, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2015., str. 119.

⁸ Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, op. cit. u bilj. br. 2, čl. 3. st. 1. t. 11.

može biti pogubna kako za njihovu psihičku i fizičku dobrobit (*wellbeing*) pa tako i za njihova temeljna ljudska prava. Prisilni smještaj u psihijatrijsku ustanovu ne rezultira samo oduzimanjem slobode, nego i do ograničenja ostalih prava pacijenta poput prava na privatnost, prava na samoodređenje, osobnu autonomiju i prava na tjelesni integritet i dr. prava.⁹ Do toga dolazi upravo iz razloga jer je pravo na slobodu temeljno pravo bez kojeg je gotovo nemoguće postojanje drugih građanskih prava. Uzimajući to u obzir od presudne je važnosti da tijela primjene tih instituta u svakom konkretnom slučaju dobro, točno i precizno utvrde (ne)postojanje svih činjenica koje predstavljaju pravne pretpostavke za njihovo određivanje i provedbu. Prisilna hospitalizacija trebala bih se primjenjivati u „terapeutske svrhe“ i to samo ako je „u pitanju najviši interes zdravlja bolesnika s preciziranjem svih kriterija koji se moraju ispuniti.“¹⁰

Propis koji u Republici Hrvatskoj trenutno uređuje prisilno zadržavanje i prisilni smještaj je Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama (NN 76/14). Kako bi sud nekome odredio prisilni smještaj potrebno je da su u trenutku donošenja te odluke aktualne i kumulativno ispunjenje dvije pretpostavke: 1. da osoba boluje od teže duševne smetnje i 2. da zbog tih smetnji ozbiljno i izravno ugrožava vlastiti ili tuđi život, zdravlje i sigurnost.¹¹ Prema članku 3. točki 17. ZZODS teža duševna smetnja je ona „duševna smetnja koja po svojoj naravi ili intenzitetu ograničava ili otežava psihičke funkcije osobe u mjeri da joj je neophodna psihijatrijska pomoć.“

Opravdanje prisilne hospitalizacije može se gledati iz prizme dvaju temeljnih moralnih načela. S jedne strane kroz prizmu brige za duševno zdravlje i život svakog pojedinca i s druge strane kroz prizmu ljudskih prava i poštovanja slobode i dostojanstva svakog čovjeka.¹² Dva suprotstavljena stajališta koja su bitna za ta temeljna moralna načela, jesu „paternalizam (moralno je ispravno ono što je dobro za pacijenta, to je obvezujuća dužnost koja liječniku nalaže pružanje medicinske pomoći bolesniku i onda kada on nije u mogućnosti dati svoj pristanak na liječenje) i nasuprot njemu autonomija ili, shodno Kantovu određenju, univerzalno poštovanje koje zabranjuje *bianco-odlučivanje* za druge.“¹³ U državi koja zastupa paternalistički pristup prema pacijentima s duševnim smetnjama, pacijent je pasivna strana koja s punim povjerenjem dopušta da liječnik psihijatar donosi stručne odluke u vezi njegove bolesti, a koje je liječnik psihijatar dužan donositi u skladu pacijentovim najboljim interesom. Takvo postupanje

⁹ Rittossa, D., *Ustavnopravna zaštita osoba s duševnim smetnjama*, Zbornik Pravnog Fakulteta Sveučilišta u Rijeci, v. 38, br. 3, 2017, str. 1057-1100

¹⁰ Mihailović, D., *Prisilna hospitalizacija – stara praksa i nova tumačenja*, JAHR: Europski časopis za bioetiku, vol. 13/01 no. 5, 2022, str. 47-63

¹¹ Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, op. cit. u blj. br. 2, čl. 27.

¹² Mihailović, op. cit. u bilj. br. 10, str. 48

¹³ Ibid, str. 49

proizlazi iz *parens patriae* ovlasti države prema kojima država ima dužnost brinuti se i skrbiti se o osobama s duševnim smetnjama zbog toga što su oni nesposobni brinuti se o vlastitim interesima.¹⁴ Ovakav pretjerano zaštitnički pristup podložan je sve snažnijoj stručnoj i znanstvenoj kritici te se predlaže njegova zamjena usvajanjem socijalnog modela koji je usmjeren na društvenu inkluziju osoba s duševnim smetnjama i promicanje ideje deinstitucionalizacije.¹⁵ „Autonomija pacijenta u velikoj je mjeri suzila paternalistički pristup po kojemu je liječnik kao stručnjak donosio odluke za dobrobit pacijenta.“¹⁶ Sukladno tome u potpunosti je prirodan zaključak da je načelo autonomije pacijenta iz položaja objekta postavilo u položaj subjekta koji surađujući s liječnikom odgovorno donosi odluke (*informirani pristanak*) o svom zdravlju, a na temelju jednostavnih, jasnih i za njegovu dob, obrazovanje i sposobnosti prikladnih informacija o svim aspektima njegove bolesti.¹⁷ Pritom su pretpostavke takvog informiranog pristanka razumijevanje dobivenih informacija i posjedovanje dovoljnog intelektualnog kapaciteta pacijenta za davanje ili uskraćivanje pristanka za određene medicinske postupke, a koje su pretpostavke kod psihijatrijskih pacijenata uslijed njihovih duševnih bolesti kratkotrajno ili trajno umanjene ili čak nepostojeće.¹⁸ Iako je danas u većini zemalja formalno prihvaćen autonomni pristup (model autonomije), u stvarnosti postoje i dalje brojne situacije s implicitnim i prikrivenim paternalističkim idejama. One se najviše primjećuju u pristupu s osobama s duševnim smetnjama koje ponekad jesu opravdane, ali i koje ponekad itekako nisu opravdane.¹⁹

Koncept informiranog pristanka nije samo jedno od najvažnijih etičkih načela dobrog postupanja prema pacijentima u liječničkoj praksi, već je on koncept koji ima obvezujući pravni karakter kako u konvencijskom pravu tako i u nacionalnom zakonodavstvu. „Informirani pristanak potvrđuje autonomiju pacijenta, njegovo pravo na samoodređenje i pravo da slobodno bira medicinske postupke koje sam ocjenjuje najboljim za sebe.“²⁰ Uzimajući u obzir tu činjenicu i kao i to da su psihijatrijski bolesnici u znatno težem položaju pri ostvarivanju tog

¹⁴ Kopel, D. B.; Cramer, C. E., *Reforming Mental Health Law to Protect Public Safety and Help the Severely Mentally Ill*, Howard Law Journal, vol. 58, 2014., str. 761., U V. Grozdanić; D. Rittossa, *Prava osoba s duševnim smetnjama*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, v. 38, br. 3, 2017., str. 947-984

¹⁵ Grozdanić, V.; Rittossa, D., *Prava osoba s duševnim smetnjama*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci (1991), v. 38, br. 3, 2017., str. 947-984

¹⁶ Grozdanić, V., *Bioetički senzibilitet Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, v. 38, br. 3, 2017., str. 934

¹⁷ Ibid., str. 934

¹⁸ Ibid., str. 934

¹⁹ Arbanas, G.; Roksandić, S., *Ni med cvetjem ni pravice: sličnosti i razlike Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama i Zakona o zaštiti pučanstva od zaraznih bolesti – Treba li nam Zakon o zaštiti osoba sa zaraznim bolestima?*, Liječ Vjesn, godište 143; 478–489, 2021., str. 481.

²⁰ Grozdanić, V., *Bioetički senzibilitet...*, op. cit. u bilj. br. 16, str. 934

prava nego ostali bolesnici, izrazito je važno da se odnos suradnje psihijatra i duševnih bolesnika bude *conditio sine qua non* za ostvarenje brojnih temeljnih načela ZZODS-a: načela autonomije, načela najboljeg interesa osobe s duševnim smetnjama, načela dobrovoljnosti prihvaćanja medicinskih postupaka, načela primjene minimalnih ograničenja i svakako načela zaštite dostojanstva osoba s duševnim smetnjama.²¹

4.2.PRAVO NA OSOBNU SLOBODU

„Pravo na osobnu slobodu smatra se jednim od najstarijih, klasičnih prava čovjeka tzv. negativnog statusa, tj. prava u koje ni državna vlast ni bilo tko drugi ne smije posezati bez legitimne osnovice.“²² Pravo na osobnu slobodu ustanovljeno je 1215. godine u feudalnoj Engleskoj donošenjem Velike povelje (*Magna Carta*), prvog dokumenta ustavnopravnog karaktera u srednjovjekovnoj Engleskoj²³ kojim je između ostalog propisano sljedeće: "Nijedan slobodan čovjek neće biti (...) zatvoren (...), osim na osnovi zakonite presude njemu jednakih ili prava zemlje."²⁴ Sljedeći nezaobilazni pravni akt u povijesnom razvoju prava na osobnu slobodu je *Habeas Corpus Act* iz 1679. godine²⁵ koji je ustanovio da kralj nema pravo nikomu oduzeti slobodu bez konačne odluke suca. Naposljetku, pravo na osobnu slobodu se preko prirodne škole prosvjetiteljstva nakon Francuske revolucije konstitucionalizira u brojnim političkim deklaracijama i ustavima XIX. odnosno XX. stoljeća.²⁶

Danas je općeprihvaćeni postulat ustavnog uređenja u zemljama zapadnog civilizacijskog kruga shvaćanje prema kojem država smije posegnuti u pojedinčevu osobnu slobodu samo ako je taj pojedinac prije toga svojim ponašanjem ugrozio ili povrijedio unaprijed zakonom određene interese društva, tj. države. Iz njega se izvode brojne posljedice, od kojih je najvažnija ta da oduzimanje slobode koje je poduzela državna izvršna vlast mora biti bez odgode ratificirano od sudbene vlasti.²⁷ Unatoč takvom linearnom kretanju prema naprijed kad je riječ o pravu na slobodu u generalnom smislu, pravni položaj osoba s duševnim smetnjama (posebice u odnosu na pravo na osobnu slobodu) sve do posljednja dva desetljeća prošlog stoljeća bio je u većini

²¹ Ibid., str. 935-936

²² Krapac, D., *Ograničenja prava na osobnu slobodu u postupcima državnih tijela prema osobama s duševnim smetnjama: aspekti Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava*, U Goreta, M.; Jukić, V.; Turković, K., Psihijatrija i zakon, Psihijatrijska bolnica Vrapče, 1998., str. 12

²³ Đurđević, Z. Tripalo, D., *Trajanje pritvora u svjetlu međunarodnih standarda te domaćeg prava i prakse*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 2006., str. 553.

²⁴ Kurtović, Š., *Velika povelja o slobodama Engleske (1215) u Temelji moderne demokratije*, 1989., str. 40-41

²⁵ Graovac, G., *Geneza i važnost prava na osobnu slobodu*, Zagrebačka pravna revija, 2013., str. 237-257

²⁶ Krapac, op. cit. u bilj. 22, str. 12

²⁷ Ibid., str. 12

europskih država zanemaren ili čak normativno na zakonskoj razini nepostojeći.²⁸ Ustavima mnogih europskih država zajamčeno pravo da se osobna sloboda može oduzeti samo na temelju sudske odluke donesene u zakonitom postupku, nije vrijedilo za osobe s duševnim smetnjama jer se njima putem prisilne hospitalizacije oduzimala sloboda na temelju odluke liječnika ili upravnih tijela, a koja nije podlegla nikakvoj sudskoj kontroli.²⁹ „Analiza međunarodnih i nacionalnih dokumenata o ljudskim pravima otkriva nerazvijenost ljudske svijesti o potrebi zaštite prava na osobnu slobodu osoba s duševnim smetnjama.“³⁰ „Tome u prilog govori činjenica kako je oduzimanje slobode okrivljenika u pravnim aktima ustavnog ranga detaljno regulirano u odnosu na oduzimanje slobode osoba s duševnim smetnjama o čemu postoji jedna do dvije odredbe koje samo načelno propisuju da se nikome ne smije oduzeti ili ograničiti sloboda, osim u zakonom određenim slučajevima i to na temelju odluke suda.“³¹ Najviše je u okviru psihijatrije vidljiv sukob između prava na slobodu i samoodređenje kao temeljnih ljudskih prava te prava na liječenje i tretman. Radi zaštite obiju strana u postupku prisilne hospitalizacije, i pacijenata i psihijatarata, nužno je što preciznije zakonski regulirati ovo područje.³² Stoga, postupak koji dovodi do prisilnog smještaja pojedinca u psihijatrijsku ustanovu mora nužno pružiti jasna i učinkovita jamstva protiv svojevolsnosti s obzirom na ranjivost osoba koje pate od duševnih poremećaja i potrebu da se iznesu vrlo važni razlozi kojima se opravdava svako ograničenje prava na slobodu.³³

Europskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava u članku 5. propisano je pravo na osobnu slobodu i sigurnost. U stavku 1. istog članka propisane su iznimke u kojima može doći do oduzimanja slobode. Tim stavkom je propisano kako je između ostalog „pritvaranje umobolnika“ jedna od tih zakonitih iznimaka oduzimanja osobne slobode.³⁴ Razlog zbog kojeg Konvencija dopušta lišenje slobode tih određenih kategorija osoba, koje su sve socijalno neprilagođene, nije samo činjenica da mogu predstavljati opasnost za javnu sigurnost već i činjenica da njihovo pritvaranje može biti nužno zbog njihovih vlastitih interesa.³⁵ U predmetu

²⁸ Đurđević, Z., *Pravni položaj počinitelja kaznenih djela s duševnim smetnjama*, Hrvatsko udruženje za kaznene znanosti i praksu, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, 2002., str. 2

²⁹ Ibid., str. 2

³⁰ Ibid., str. 2

³¹ Ibid., str. 2

³² Turković, K., *Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama – pravni pristup (Kritički osvrt na određene institute)*, U Goreta, M.; Jukić, V.; Turković, K. (1998), *Psihijatrija i zakon*, Psihijatrijska bolnica Vrapče; str. 61

³³ Europski sud za ljudska prava u predmetu M.S. protiv Hrvatske (br.2.) (2015), p.147.

³⁴ Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, čl. 5. st. 1. t. f: „Svatko ima pravo na slobodu i na osobnu sigurnost. Nitko se ne smije lišiti slobode, osim u (...) slučaju pritvaranja umobolnika u postupku propisanom zakonom.“

³⁵ Europski sud za ljudska prava u predmetu Guzzardi protiv Italije, zahtjev br. 7367/76, presuda od 6. studenog 1980., p. 98.

Winterwerp protiv Nizozemske sud je odredio tri kriterija prema kojima se prosuđuje treba li osobu prisilno hospitalizirati. Ta tri kriterija možemo kategorizirati kao: medicinski, socijalni i pravni kriterij.³⁶

Medicinski kriterij podrazumijeva dokazivanje da prisilno hospitalizirana osoba zaista boluje od duševne bolesti. „Budući da se pojam duševne bolesti ne može unaprijed propisati jer je dijagnosticiranje psihičke bolesti i poremećaja stvar razvitka medicinske znanosti, država je uvijek dužna primijeniti objektivne medicinske standarde za utvrđivanje okolnosti postojanja neke duševne bolesti.“³⁷ Jedino se objektivno provedenim psihijatrijskim vještačenjem mogu utvrditi okolnosti koje upućuju ili ne upućuju na postojanje duševne bolesti. Psihijatar mora utvrditi (ne)postojanje duševne bolesti samo na temelju aktualnog psihičkog stanja osobe, a ne isključivo prema prošlim događajima.³⁸ „Ono smije, na kratki čas, izostati samo u iznimnim slučajevima hitne hospitalizacije osoba s akutnim psihičkim poremećajima.“³⁹

„Prema socijalnom kriteriju priroda i stupanj duševne bolesti moraju biti dovoljno „ekstremni“ da opravdavaju oduzimanje osobne slobode jer se samo takvi mogu smatrati opasnima za pojedinca ili njegovu okolinu.“⁴⁰

Naposlijetku, pravni kriterij odobrava državi da osobu drži zatvorenom samo toliko dugo dok duševni poremećaj ili bolest traje. U svrhu sprečavanja protupravnog oduzimanja slobode do kojeg bi došlo ako bi prisilno hospitalizirana osoba bila i dalje zadržana iako su njezine duševne smetnje prestale, država je obvezna periodično preispitivati odluku o oduzimanju slobode zbog duševne smetnje i ne smije osobe s duševnim smetnjama prisilno hospitalizirati na neodređeno vrijeme.⁴¹ Iako je moguće zatvaranje osoba kod kojih se sumnja da boluju od duševne smetnje radi ispitivanja njihovog psihičkog stanja, oduzimanje slobode zbog opservacije ne smije biti beskonačno.⁴²

Prisilni smještaj u psihijatrijsku ustanovu je toliko teška mjera da ju se može opravdati jedino ako se nakon razmatranja drugih, manje pogubnih mjera po osobnu slobodu pacijenata, zaključilo da bi one bile neučinkovite u zaštiti pojedinca ili javnog interesa.⁴³ Sukladan tome je

³⁶ Krapac, op. cit. u blj. br. 22, str. 18

³⁷ Ibid., str. 18

³⁸ Europski sud za ljudska prava u predmetu Varbanov protiv Bugarske, zahtjev br. 31365/96, presuda od 5. listopada 2000., p. 47.

³⁹ Krapac, op. cit. u blj. 22, str. 18

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Ibid.

⁴² *McNeil v. Patuxent Instituion*, 407 U.S. 245, 1972., posjećeno 2.8.2023. na mrežnoj stranici američkog Vrhovnog suda: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/407/245/>

⁴³ Europski sud za ljudska prava u predmetu Plesó protiv Mađarske (2012), zahtjev br. 41242/08, presuda od 2. listopada 2012., p. 62

i članak 16. stavak 2. Ustava Republike Hrvatske prema kojem „ograničenje sloboda i prava mora biti razmjerno naravi potrebe za ograničenjem u svakom konkretnom slučaju.“

S obzirom na sve navedeno može se zaključiti da do povrede Konvencije dolazi i u onim situacijama u kojima su postojale pozitivne dužnosti države za skrb o osobnoj slobodi, a koje je država propustila ispuniti. U slučaju prisilne hospitalizacije do toga dolazi ako država neredovito i nedovoljno štiti osobe s duševnim smetnjama preciznim zakonodavstvom i kompetentnim državnim tijelima od nezakonitih hospitalizacija i samovoljnih oduzimanja osobne slobode.⁴⁴

4.3.POVREDA PRAVA NA SLOBODU U OSJEČKOM SLUČAJU

Podnositeljica je 21. kolovoza 2013. podnijela ustavnu tužbu protiv sudskih odluka kojima joj je u izvanparničnom postupku određen prisilni smještaj u psihijatrijsku ustanovu kao i protiv drugih odluka i akata donesenih u povodu tog događaja kao što je između ostalog doneseno rješenje o produljenju zadržavanja u prekršajnom postupku. Prema njenim navodima u ustavnoj tužbi podnositeljica smatra da joj je tim odlukama na nasilan i grub način te protiv njene volje proizvoljno bila oduzeta sloboda smještajem u psihijatrijsku ustanovu. S obzirom na iznesene navode Ustavni je sud razmatrao tužbu podnositeljice s aspekta povrede prava na slobodu (članak 22.), povrede zabrane zlostavljanja (članak 23. stavak 1.) i povrede prava na pravično suđenje (članak 29. stavak 1.). Pri donošenju odluke o tome je su li nadležni županijski sudovi arbitrarno oduzeli pravo na osobnu slobodu podnositeljici ustavne tužbe kroz institut prisilne hospitalizacije, Ustavni sud vodio se trima činjenicama: 1.) je li podnositeljica imala duševnu bolest i je li bila agresivna., 2.) iskazima oštećenika i svjedoka u prekršajnom postupku te 3.) rješenjem o produljenju zadržavanja na temelju članka 135. Prekršajnog zakona i uputnicom Prekršajnog suda

Kad je riječ o prvoj činjenici bitno je istaknuti da je prema članku 22. tada važećeg ZZODS (NN 111/97) bilo određeno da se „osoba s težim duševnim smetnjama koja uslijed svoje duševne smetnje ozbiljno i izravno ugrožava vlastiti život ili zdravlje ili sigurnost, odnosno život ili zdravlje ili sigurnost drugih osoba može smjestiti u psihijatrijsku ustanovu bez svog pristanka, po postupku za prisilno zadržavanje i prisilni smještaj propisanim ovim Zakonom.“ Podnositeljica je u ustavnoj tužbi navela da u vrijeme prisilne hospitalizacije nije imala nikakvu prethodno utvrđenu psihološku dijagnozu niti je njeno ponašanje u bilo kojem trenutku

⁴⁴ Krapac, op. cit. u blj. 22, str. 14-15

upućivalo na tešku duševnu bolest, „odnosno da nije imala smetnje koje ozbiljno i izravno ugrožavaju vlastiti život ili zdravlje ili sigurnost odnosno život ili zdravlje ili sigurnost drugih osoba.“ Ustavni je sud proučavajući činjenice slučaja ispravno zaključio kako se podnositeljica ustavne tužbe za vrijeme koje je bila pred prekršajnim sucem nije ponašala neprimjereno niti agresivno, osim jednom kada se svjedokinji obratila zapovjedničkim, nadmenim tonom. Pored toga Ustavni je sud utvrdio kako u spisu predmeta nije postojala nikakva liječnička dokumentacija ili bilo kakav drugi dokaz osim iskaza oštećenika i svjedoka koji bi upućivali na to da je podnositeljica prethodno imala nekih psihičkih problema, odnosno duševnih smetnji.

Nadalje, iskaze oštećenika i svjedoka Ustavni je sud ocijenio kao nepotpune jer niti oštećenik, a niti svjedok nisu detaljnije objasnili i precizirali svoje navode o psihičkom stanju podnositeljice kao i o potrebi da joj se pruži psihička pomoć.

Naposlijetku, Ustavni je sud svoju odluku temeljio i na procjeni zakonitosti postupanja Prekršajnog suda prema podnositeljici ustavne tužbe. Ono na što je prvo obratio pozornost je bilo rješenje o produljenju zadržavanja koji je Prekršajni sud donio na temelju članka 135. stavka 3. Prekršajnog zakona. Tim člankom propisani su razlozi kada se protiv okrivljenika za određeni prekršaj može odrediti daljnje zadržavanje. Razlog koji je prema stavku 3. toga članka odabrao Prekršajni sud za donošenje tog rješenja je opasnost od ponovnog počinjenja istog prekršaja. Taj bi razlog bio sasvim legitiman da je Prekršajni sud u slučaju podnositeljice naveo konkretne razloge zbog kojih smatra da bi ona mogla ponovo počiniti prekršaj nasilja u obitelji. Međutim, kako je i Ustavni sud pravilno utvrdio Prekršajni sud u tom rješenju nije naveo nikakve razloge, nego je samo naveo kako je predmetno rješenje donio zbog obrane koju je iznijela podnositeljica te „u sumnji njenog psihičkog stanja“, a da pri tome nije naveo ni razloge zbog kojih sumnja u njeno psihičko stanje. Samo hipotetski gledano da su sumnje Prekršajnog suda u vezi psihičkog stanja podnositeljice bile točne, on u tom slučaju ne bi uopće bio nadležan odlučiti o njenom zadržavanju i pogotovo ne na temelju navedenog članka Prekršajnog zakona. Prema tome Ustavni je suda ispravno ocijenio da je takvo postupanje Prekršajnog suda bilo proizvoljno i suprotno članku 5. stavku 1. Europske konvencije za ljudska prava.

Osim predmetnog rješenja Prekršajni je sud donio i uputnicu kojom je podnositeljicu uputio na opservaciju u psihijatrijsku kliniku. Tada važećim ZZODS-om bilo je propisano kako će ona osoba kod koje su ispunjene pretpostavke za prisilni smještaj iz članka 22. istog zakona moći biti prisilno hospitalizirana u psihijatrijskoj ustanovi na temelju uputnice doktora medicine koji nije zaposlen u dotičnoj psihijatrijskoj ustanovi i koji je tu osobu osobno pregledao i napisao propisanu ispravu o tom pregledu, osim ako je riječ o osobito žurnim slučajevima kojom prilikom se iznimno dopušta da tu osobu u psihijatrijsku ustanovu dovedu ovlaštene službene

osobe MUP-a prema prebivalištu ili boravištu osobe ili prema mjestu gdje je osoba zatečena. Uzimajući u obzir te odredbe starog ZZODS u potpunosti je razvidno kako je Prekršajni sud prekoračio svoje zakonske ovlasti upućivanjem podnositeljice na opservaciju u psihijatrijsku kliniku jer za to nije bio ovlašten niti Prekršajnim zakonom, niti Zakonom o kaznenom postupku, a pogotovo ne prema ZZODS-u. Sukladno tome zaključio je i Ustavni sud.

Na kraju, Ustavni je sud ocjenjujući sve tri navedene činjenice, kao i vrstu i težinu kazne koja je zatražena za navedeni prekršaj kao i način na koji se podnositeljica branila, odlučio kako je prigovor podnositeljice da joj je nezakonito oduzeta sloboda bio osnovan i da je postupanje Prekršajnog suda bilo proizvoljno i nezakonito.

Kada bi na osječki slučaj primijenili gore izložena tri kriterija iz presude Winterwerp protiv Nizozemske, medicinski, socijalni i pravni, evidentno je kako ni jedan od njih ne bi bili ispunjeni. Kako bi se ispunio medicinski razlog, u postupku je trebalo dokazati da podnositeljica stvarno ima duševnu bolest i to težu duševnu smetnju. Budući da u postupku to nije dokazano, nego samo pretpostavljeno i odgođeno dok se ne provedu sve pretrage, očigledno je da ovaj kriterij u odnosu na podnositeljicu nije bio ispunjen. Osim toga u postupku protiv podnositeljice nije detaljno ispitana niti dokazana njezina opasnost za nju samu niti za njezinu okolinu. Ona je samo svedena na neprecizne iskaze oštećenika i svjedoka te na optužbu za prekršaj nasilja u obitelji za kojeg zatražena vrsta i visina kazne moglo bih se reći umanjuje štoviše isključuje tu navodnu opasnost podnositeljice. Prema tome u osječkom slučaju nije bio ispunjen niti socijalni kriterij. Naposljetku, uzimajući u obzir da pravni kriterij dopušta da se pacijent prisilno zadrži dok god duševna bolest traje, a da podnositeljici nikada nije dokazna duševna bolest, podnositeljica nije imala razloga biti prisilno zadržana, točnije biti prisilno hospitalizirana. Unatoč tome što postoji praksa ESLJP-a koja dopušta prisilnu hospitalizaciju osobe kod koje se sumnja na postojanje duševne bolesti radi provođenja opservacije, zadržavanje podnositeljice iz tog razloga u svakom je slučaju bilo predugo i predviđene su se pretrage mogle obaviti u razdoblju kraćem od tri tjedna. S obzirom na to sve moglo bi se zaključiti da je i u konkretnom slučaju odlučivao ESLJP, a ne Ustavni sud, i on bi odlučio da je podnositeljici ustavne tužbe takvim postupanjem povrijeđeno pravo na osobnu slobodu i sigurnost propisano člankom 5. Konvencije.

5. MJERE PRISILE I ZABRANA ZLOSTAVLJANJA

5.1. MJERE PRISILE

Mentalno zdravlje je, prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji (SZO), stanje dobrobiti gdje osoba ostvaruje vlastite sposobnosti, te se može nositi sa životnim stresovima i može dati doprinos svojoj zajednici, a i može raditi produktivno.⁴⁵ Međutim, ako se taj mentalni sklad promijeni, vrlo često dolazi do pojave psihičkih poteškoća koje mogu rezultirati agresivnim i drugim ponašanjima pacijenta opasnim kako za njega samog tako i za njegovu okolinu.

Agresivnim ponašanjem se smatra bilo kakvo verbalno ili fizičko prijeteeće ponašanje, a koje ne šteti samo agresivnoj osobi, nego i drugim osobama i stvarima. Uzrok agresivnosti ne mora nužno biti postojanje neke psihijatrijske dijagnoze iako znatno veći rizik za takvo ponašanje postoji kod psihičkih poremećaja kombiniranih s ovisnošću o psihoaktivnim tvarima i kod poremećaja ličnosti.⁴⁶

Kad nastupi agresivno ponašanje vrlo često liječnici i ostalo medicinsko osoblje koristi se prisilom s ciljem smirivanja agresivnog ponašanja. U psihijatriji razlikuju se prisila pri primitku u psihijatrijsku bolnicu i prisila prilikom njege u psihijatrijskoj ustanovi.⁴⁷ Prisila pri primitku u psihijatrijsku ustanovu realizira se kroz institut prisilne hospitalizacije dok se prisila prilikom njege dodatno dijeli na prisilno liječenje i prisilne mjere⁴⁸. Prisilno liječenje ima terapijsku svrhu, a prisilne mjere primarno imaju za svrhu kontrolu agitiranog i nasilnog ponašanja.⁴⁹ S obzirom na to mjere prisile su sredstva i metode fizičkog ograničavanja kretanja i djelovanja pacijenta.⁵⁰ Mjere prisile koje se primjenjuju prema osobama s težim duševnim smetnjama ugrožavaju njihova temeljna ljudska prava pa tako ograničavaju slobodu kretanja, poništavaju mogućnost bilo kakvog izbora i uvijek i bez rezerve srozavaju dostojanstvo čovjeka.⁵¹ U svim europskim državama, mjere prisile se primjenjuju, ali samo kao krajnje sredstvo prema agresivnim psihijatrijskim bolesnicima.⁵² Primjena mjera prisile može rezultirati fizičkim i

⁴⁵ Mental health: strengthening our response, posjećeno 6.8.2023. na mrežnoj stranici World health organisation: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-strengthening-our-response>

⁴⁶ Šendula Jengić, V., Katalinić, S., *Krizna stanja i primjena mjera prisile u psihijatriji*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, v. 38, br. 3, 2017., 1225-1240

⁴⁷ Prižmić, M. I. (2018.), *Mjere prisile u psihijatriji i prava pacijenata*, diplomski rad, Zagreb: Medicinski fakultet; str. 2

⁴⁸ Ibid., str. 2

⁴⁹ Ibid., str. 2

⁵⁰ Pravilnik o vrstama i načinu primjene mjera prisile prema osobi s težim duševnim smetnjama, Narodne novine, br. 16/15, čl. 3. st. 1.

⁵¹ Grozdanić, Komentar..., op. cit. u blj. br. 7, str. 199

⁵² Ibid., str. 199.

psihičkim oštećenjima osobe na koju se mjera primjenjuje.⁵³ Stoga se smatra da učestalost primjene mjera prisile, način njihovog korištenja, procedura po kojoj se određuje te njihovo trajanje predstavljaju značajne pokazatelje ne samo kvalitete psihijatrijskog liječenja, već i razine zaštite ljudskih prava u psihijatriji.⁵⁴

Prema *Pravilniku o vrstama i načinu primjene mjera prisile prema osobama s težim duševnim smetnjama* (NN 16/15) postoje dvije vrste prisilnih mjera: 1.) fiksacija (sputavanje) i 2.) izolacija (odvajanje). Sputavanje podrazumijeva fiksaciju bolesnika različitim sredstvima (pojasevima, magnetnim trakama i sl.) čime se onemogućava njegovo fizičko kretanje.⁵⁵ Pravilnikom je, također, propisano kako se sputavanje može primijeniti putem fizičkog sputavanja (magnetni remen, magnetni pojas, kožni remen za zglobove, platnene vezice i zaštitna košulja) ili kemijskim putem – brzom trankvilizacijom ili sedacijom.

„Fizičko sputavanje ili obuzdavanje (fiksacija) jedna je od restriktivnijih mjera primjene prisile, koja se koristi u radu s psihijatrijskim bolesnicima.“⁵⁶ „Definirano je kao svaka ručna metoda, fizički ili mehanički uređaj, materijal ili oprema pričvršćena na ili uz tijelo pacijenta koje pojedinac ne može lako ukloniti, što ograničava slobodu kretanja ili normalan pristup nečijem tijelu.“⁵⁷ Izrazito je bitno da korištenje svih tih pomagala bude pod strogim nadzorom s obzirom na to da sputavanje može dovesti do zbunjenosti, uznemirenosti, dekubitusa, davljenja, smrti i štetnih psiholoških učinaka.⁵⁸ Fiksacija se u konkretnim okolnostima može činiti kao koristan i jednostavan pomagač u liječenju, no zapravo je ona jako složena praksa koja uključuje fizička, psihološka, pravosudna, etička i moralna pitanja.⁵⁹ Pravilnikom je propisano da se mjera sputavanja provodi kada su prisutne sljedeće indikacije: 1) nepredvidivo ili agresivno ponašanje, 2) ponašanje koje je opasno za pacijenta ili druge osobe, 3) samodestruktivno ponašanje, 4) ponašanje s ozbiljnom verbalnom ili fizičkom prijetnjom koje se slabo kontrolira, 5) intoksikacija alkoholom ili lijekovima sa slabom kontrolom ponašanja, 6) manično ponašanje sa slabom kontrolom, 7) slaba ili nepostojeća samokontrola ponašanja nakon

⁵³ Ibid., str. 199.

⁵⁴ Ibid., str. 199.

⁵⁵ Šendula Jengić et al., op. cit. u blj. br. 46

⁵⁶ Ferenčak, N., *Mjere prisile, etička pitanja i sestrijska profesija*, diplomski rad, Medicinski fakultet, Zagreb, 2019, str. 21

⁵⁷ Žvorc, J., *Stavovi studenata sestrijsva o korištenju mjera prisile kod psihijatrijskih pacijenata*, završni rad, Sveučilište Sjever, Koprivnica, 2023., str. 8

⁵⁸ Staggs, VS; Olds, DM; Cramer, E; Shorr, RI, *Nursing Skill Mix, Nurse Staffing Level, and Physical Restraint Use in US Hospitals: a Longitudinal Study*, J Gen Intern Med., 2017, U Žvorc, J., *Stavovi studenata sestrijsva o korištenju mjera prisile kod psihijatrijskih pacijenata*, Sveučilište Sjever, Koprivnica, 2023, str. 22

⁵⁹ Balci, H.; Arslan, S., *Nurses' Information, Attitude and Practices towards Use of Physical Restraint in Intensive Care Units*, J Caring Sci., 2018; posjećeno 9.8.2023. na mrežnoj stranici:

https://www.researchgate.net/publication/326238996_Nurses'_Information_Attitude_and_Practices_towards_Use_of_Physical_Restraint_in_Intensive_Care_Units

primjene lijekova ili boravka u mirnijoj sobi, 8) sprječavanje samoozljeđivanja pacijenata (npr. pad s kreveta, sprečavanje pacijenta da izvuče urinarni kateter i sl.) i 9) na zahtjev pacijenta ako je procjena takva da je ugrožena sigurnost pacijenta i drugih osoba na odjelu te pacijentova okolina.⁶⁰

S druge strane odvajanje ili izolacija je takva mjera prisile koja se primjenjuje pri izrazito visokom stupnju pacijentove agresivnosti. Sekluzija (izolacija, odvajanje) ima dugačku povijest, s porijeklom u vremenima nehumanog tretiranja pacijenata s psihijatrijskim poremećajima u 18. stoljeću. Tada su pacijenti često zaključavani u neadekvatne i prljave sobe s malo svjetla i/ili držani u lancima.⁶¹ Danas se izdvajanje agresivnog pacijenta provodi se u posebno opremljenim sobama koje su namještene tako da onemogućuju samoozljeđivanje, a da pacijentu ipak osiguravaju minimalne uvjete za zadovoljenje osnovnih životnih potreba.⁶² Soba za izolaciju mora sadržavati videonadzor.⁶³

Svaka primjena mjera prisila prema osobama s duševnim smetnjama, koje su posebno ranjive i u podređenom položaju, mora imati svoje medicinsko i sigurnosno opravdanje, a ako se postupa protivno toj nužnosti, tada se postupak smatra nečovječnim i ponižavajućim.⁶⁴

S obzirom na to da je uporaba bilo kakvog oblika prisile jako negativno iskustvo i za onoga koji ju trpi i onoga koji ju provodi te zato što se njenom uporabom vrlo često krše ljudska prava, prvi korak u smirivanju agresivnog pacijenta je primjena deeskalacijska tehnika, „a kada ona ne uspijeva tada je potrebno primijeniti najmanje restriktivne mjere prisile kroz što kraći vremenski period primjene“.⁶⁵ Deeskalacija podrazumijeva primjenu svih verbalnih i neverbalnih oblika komunikacije u situacijama izrazite agresivnosti pacijenta, a sa svrhom smanjivanja rizika i sprječavanja eskalacije njegove agresivnosti u vidu napada na sebe ili druge.⁶⁶ „Time se uz izražavanje empatije, terapijskog dogovora i postavljanja granica ponašanja, uz uvažavanje dostojanstva bolesnika nastoji pomoći bolesniku da poveća kapacitet

⁶⁰ Pravilnik o vrstama i načinu primjene mjera prisile prema osobi s težim duševnim smetnjama), op. cit. u bilj. br. 50, čl. 8.

⁶¹ Prižmić, op. cit. u blj. br. 49, str. 7

⁶² Goreta, M., *Primjena sile u psihijatrijskom tretmanu*, Zagreb: Naklada Zadro i Psihijatrijska bolnica Vrapče, 2009.

⁶³ Ferenčak, op. cit. u bilj. br. 56, str. 24

⁶⁴ Šendula Jengiđ et al., op. cit. u blj. br. 46, str. 1231

⁶⁵ Simić, B., *Uloga medicinske sestre/tehničara pri humanom sputavanju psihijatrijskog bolesnika*, završni rad, Sveučilište Sjever, Koprivnica, 2018., str. 15

⁶⁶ Vedriš, S., *Agresija prema medicinskim sestrama na odjelu psihijatrije*, završni rad, Sveučilište Sjever, Koprivnica, 2020., str. 18

kontrole nad vlastitim agresivnim ponašanjem.“⁶⁷ „Osnovni cilj verbalne i neverbalne komunikacije je smanjenje pacijentovog osjećaja straha i ugroženosti.“⁶⁸

Na kraju ovog izlaganja o mjerama prisile u psihijatriji bitno je istaknuti da svako korištenje prisile prema čovjeku mora imati i svoje egzistencijalno i terapijsko opravdanje, ali i da šteta po duševni i tjelesni integritet osobe nad kojom se prisila vrši mora biti svedena na najmanju moguću razinu uz poštovanje zakonskih normi i visokih etičkih načela.⁶⁹

5.2.ZABRANA ZLOSTAVLJANJA

Zakonodavstvom su propisana različita ljudska prava i mehanizmi njihove zaštite. No, postoje i ona prava koja ljudima pripadaju već samim time što su rođeni kao pripadnici ljudske vrste. Takva su prava neodvojiva od čovjeka. Ona su prirodna i „urođena“⁷⁰ prava svakog ljudskog bića. Propisivanjem zabrane različitih oblika zlostavljanja zapravo se nastoji zaštititi jedno od takvih prava, a to je nepovredivost tjelesnog integriteta i ljudskog dostojanstva svakog čovjeka.⁷¹

„Zlostavljanje općenito možemo definirati kao obrazac ponašanja jedne osobe prema drugoj kojim se nanosi neki oblik boli, a s ciljem preuzimanja kontrole i uspostavljanja moći nad tom osobom.“⁷² Zlostavljanje može biti manifestirano na tri načina: mučenjem, nečovječnim postupanjem i ponižavajućim postupanjem. Manifestacija bilo kojeg od ta tri oblika zlostavljanja jednog čovjeka nad drugim rezultira povredom tjelesnog integriteta i ljudskog dostojanstva i moglo bi se reći da vrlo živo oživotvoruje staru poslovicu da je ponekad čovjek čovjeku zaista vuk. „Tortura, tj. mučenje dugo je bila sastavni dio redovnog sudskog postupka. Služila je za iznuđivanje priznanja okrivljenog, a primjenjivana je i prema svjedocima koji odbiju dati iskaz kakav se od njih očekuje.“⁷³ „Riječ tortura dolazi od latinskog glagola *torquere*, koji znači „zavrtati“, „izvijati“, „cijediti“, što se sve radilo s tijelom okrivljenog.“⁷⁴

Imajući na umu kako se danas jako puno pažnje posvećuje zabrani i kažnjavanju zlostavljanja, kao i postojanju velikog broja međunarodnih dokumenata i mehanizama protiv bilo kojeg

⁶⁷ Šendula Jengiđ et al., op. cit. u blj. br. 46; str. 1230.

⁶⁸ Ferić, D., *Korištenje neurolingvističnog programiranja kao deeskalacijske metode u radu s pacijentima*, završni rad, Sveučilište Sjever, Koprivnica, 2016., str. 15

⁶⁹ Šendula Jengiđ et al., op. cit. u blj. br. 46, str. 1232.

⁷⁰ Dragičević Dičić, R.; Janković, I., *Sprečavanje i kažnjavanje mučenja i drugih oblika zlostavljanja*, Priručnik za sudije i tužioce, Beogradski centar za ljudska prava, 2011., str. 19

⁷¹ Ibid., str. 19

⁷² Web stranica Zavoda za javno zdravstvo Dubrovačko-neretvanske županije posjećena 10.8.2023 na : <https://www.zzjzdnz.hr/zdravlje/mentalno-zdravlje/psihologija-zlostavljanja>

⁷³ Dragičević Dičić et al., op. cit. u bilj. br. 70, str. 28

⁷⁴ Ibid., str. 28

oblika zlostavljanja te naposljetku da postoji Međunarodni kazneni sud koji svakome može suditi, mogli bismo steći dojam da je zlostavljanje danas u modernim državama čista rijetkost.⁷⁵ Međutim, usprkos tome i unatoč apsolutnosti i nederogabilnosti zabrane mučenja, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja pa čak i u vrijeme rata, terorističkih napada, otmica i drugih strašnih događaja, „zlostavljanje je u 21. stoljeću prema većini kriterija– rasprostranjenije nego što je bilo u „mračnom“ Srednjem vijeku.“⁷⁶ Neki od tih kriterija su sljedeći: stalno smanjivanje praga tolerancije prema nasilju (ono što se prije nije smatralo mučenjem, danas predstavlja povredu zabrane zlostavljanja), hiperprodukcija normi i propisa o zabrani mučenja i drugih oblika zlostavljanja, razvijeniji i specijaliziraniji aparat za implementaciju tih normi, veći broj osoba lišenih slobode i naposljetku postojanje istih međunarodnih standarada u vezi zabrane zlostavljanja osoba lišenih sloboda u državama različitog socioekonomskog statusa i razvijenosti.⁷⁷

„Zabrana mučenja, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja, izražena u brojnim međunarodnim instrumentima zaštite ljudskih prava nakon Drugog svjetskog rata, dobila je posebnu važnost u judikaturi Europskog suda za ljudska prava u odnosu na članak 3. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda.“⁷⁸ Člankom 3. EKLJP propisano je: „Nitko se ne smije podvrgnuti mučenju ni nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kazni.“ Tvorci Konvencije prije konačnog oblikovanja te odredbe razmatrali su amandmane koji su uključivali navođenje točnih postupaka koji predstavljaju mučenje,⁷⁹ „međutim zaključeno je kako je najbolji način izražavanja fundamentalne važnosti tog načela bezuvjetna pravna zabrana svakog oblika mučenja.“⁸⁰

„Zabrana na temelju članka 3. Konvencije ne odnosi se na sve slučajeve zlostavljanja.“⁸¹ Sudska praksa odredila je da zlostavljanje mora doseći određeni stupanj težine kako bi ušao u područje primjene članka 3. Ocjena tog stupnja je relativna i ovisi o svim okolnostima predmeta, kao što su trajanje postupanja, njegove tjelesne i duševne posljedice, a u nekim

⁷⁵ Ibid., 37

⁷⁶ Ibid., str. 37

⁷⁷ Ibid., str. 37-38

⁷⁸ Pleić, M., *Zabrana mučenja u praksi Europskog suda za ljudska prava s posebnim osvrtom na presude protiv Republike Hrvatske i praksu Ustavnog suda RH*, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, vol. 23, broj 2, Zagreb, 2016., str. 247-279.

⁷⁹ V. Preparatory work on the Article 3 of the ECHR, European Commission of Human Rights, DH (56)5, 1956, str. 2. Dostupno na: [http://www.echr.coe.int/LibraryDocs/Travaux/ECHRTravaux-ART3-DH\(56\)5-EN1674940.pdf](http://www.echr.coe.int/LibraryDocs/Travaux/ECHRTravaux-ART3-DH(56)5-EN1674940.pdf).

⁸⁰ Pleić, M., op. cit. u bilj. br. 78, str. 250

⁸¹ Europski sud za ljudska prava u predmetu Savran protiv Danske, zahtjev br. 57467/15, presuda od 7. prosinca 2021., p. 122

slučajevima i spol, dob i zdravstveno stanje žrtve.⁸² Osim toga pri procjeni je li došlo do povrede članka 3. uzima se u obzir i svrha i namjera zbog koje je došlo do nekog oblika zlostavljanja, no izostanak svrhe zlostavljanja neće isključiti primjenu članka 3.⁸³ Naposljetku, važno je naglasiti da su osobe s duševnim smetnjama ranjive osobe i da je tu činjenicu izrazito važno uzeti u obzir prilikom procjene je li došlo do povrede članka 3. Konvencije.⁸⁴

„Iako izričaj članka 3. ne nalaže diferencijaciju među oblicima zabranjenog ponašanja“,⁸⁵ u praksi suda napravljena je distinkcija između mučenja i nečovječnog postupanja te ponižavajućeg postupanja. Kako bi neko ponašanje bilo okvalificirano kao mučenje bitno je da su ispunjena tri konstitutivna elementa: 1) nanošenje teške i surove patnje, 2) postojanje namjere i 3) specifične svrhe takvog postupanja.⁸⁶ Sud je prvu presudu u kojoj je ocijenio da je došlo do mučenja donio 1996. godine u predmetu *Aksoy protiv Turske*⁸⁷ u kojem je odredio da *tehnika palestinskog mučenja* predstavlja izrazito okrutno postupanje i da se ono zbog toga mora kvalificirati kao mučenje.⁸⁸ Neka druga ponašanja koja je sud ocijenio kao mučenje su primjerice: silovanje od stranih državnih agenata,⁸⁹ prisilno hranjenje zatvorenika koji štrajka glađu,⁹⁰ upotreba električnih šokova radi iznuđivanja priznanja⁹¹ i dr.⁹² „Promjenom stavova društva prema zlostavljanju raste i standard zaštite ljudskih prava, što zahtijeva veću strogost u procjeni kršenja tih prava.“⁹³ U skladu s time Sud je, pristupajući Konvenciji kao živućem instrumentu, objasnio kako se pojedina ponašanja koja su u prošlosti bila određena kao nečovječno i ponižavajuće postupanje mogu u budućnosti klasificirati kao mučenje.⁹⁴

„Za razliku od mučenja, nečovječno postupanje ne mora biti nanošeno s ciljem prouzročenja patnje niti je nužno da se takva patnja nanosi s ciljem da bude nečovječna.“⁹⁵ Sud je smatrao da

⁸² Europski sud za ljudska prava u predmetu *Muršić protiv Hrvatske*, zahtjev br. 7334/13, presuda od 20. listopada 2016., p. 97

⁸³ Europski sud za ljudska prava u predmetu *Gafgen protiv Njemačke*, zahtjev br. 22978/05, presuda od 1. lipnja 2010, p. 88

⁸⁴ Europski sud za ljudska prava u predmetu *Keenan protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, zahtjev br. 27229/95, 3. travnja 2001., p. 111

⁸⁵ Pleić, M., op. cit. u bilj. br. 78; str. 252

⁸⁶ *Ibid.*, str. 252

⁸⁷ Europski sud za ljudska prava *Aksoy protiv Turske*, zahtjev br. 21987/93, presuda od 18. prosinca 1996.

⁸⁸ Pleić, M., op. cit. u bilj. br. 78, str. 252

⁸⁹ Europski sud za ljudska prava u predmetu *Aydin protiv Turske*, zahtjev br., 23178/94, presuda od 25. rujna 1997.

⁹⁰ Europski sud za ljudska prava u predmetu *Nevmerzhitsky protiv Ukrajine*, zahtjev br. 54825/00, presuda od 5. travnja 2005.

⁹¹ Europski sud za ljudska prava *Mikheyev protiv Rusije*, zahtjev br. 77617/01, presuda od 26. siječnja 2006.

⁹² Pleić, M., op. cit. u bilj. br. 78, str. 252

⁹³ *Ibid.*, str. 252.

⁹⁴ Europski sud za ljudska prava u predmetu *Selmouni protiv Francuske*, zahtjev br. 65411/01, presuda od 28. srpnja 1999, p. 101.

⁹⁵ Pleić, M., op. cit. u bilj. br. 78, str. 253

je postupanje ili kažnjavanje „nečovječno” jer je bilo s predumišljajem, primjenjivano satima bez prekida i prouzročilo je ili stvarne tjelesne ozljede ili intenzivnu tjelesnu i duševnu patnju.⁹⁶ Naposljetku, ponižavajuće postupanje je ono koje kod žrtve uzrokuje osjećaje straha, patnje i podređenosti, ako ono ponižava ili umanjuje vrijednost pojedinca (poniženje u očima same žrtve i/ili u očima drugih ljudi) bez obzira na to je li to bio cilj ili ne, ako slomi fizički ili moralni otpor te osobe ili je navede da postupa protiv svoje volje ili savjesti ili ako pokazuje manjak poštovanja za ljudsko dostojanstvo ili ga umanjuje.⁹⁷ Kod ponižavajućeg postupanja naglasak je stavljen na poniženju, a ne na fizičkoj ili psihičkoj patnji kao kod nečovječnog postupanja iako u određenim slučajevima dolazi do preklapanja tih pojmova.⁹⁸

Na kraju je bitno naglasiti kako EKLJP nije jedini međunarodni dokument koji se bavi zabranom mučenja i drugih oblika zlostavljanja. Uz nju postoji još *Europska konvencija o sprječavanju mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja* u sklopu koje je osnovan *Europski odbor za sprječavanje svih oblika zlostavljanja (CPT)*. Osim na europskoj razini, donesena je i u sklopu Ujedinjenih naroda *Konvencija protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka*. Uzimajući samo broj spomenutih međunarodnih dokumenta, a kojih ima mnogo više od ovdje spomenutih, mogli bismo zaključiti da je do sada velika važnost pridana nepovredivosti tjelesnog i duhovnog integriteta svakog čovjeka.

5.3. POVREDA ZABRANE ZLOSTAVLJANJA U OSJEČKOM SLUČAJU

Podnositeljica je u ustavnoj tužbi prigovorila na postupanje policijskih službenika i zdravstvenih djelatnika jer se je morala presvući u prisutnosti policajaca i „jer je prilikom zadržavanja u zdravstvenoj ustanovi prema njoj primijenjena nečovječna i ponižavajuća mjera vezivanja”.⁹⁹

Mjere prisile mogu se primjenjivati tek kao *ultima ratio* kada niti jedan drugi način ne pomaže u smirivanju agresivnog pacijenta i njihova upotreba treba biti medicinski i sigurnosno opravdana jer inače predstavlja nečovječno i ponižavajuće postupanje. Pri tome je bitno ponovo naglasiti da se "ponižavajućim" (*degrading*) postupanjem smatra kada u žrtvama izazove

⁹⁶ Europski sud za ljudska prava u predmetu *Labita protiv Italije*, zahtjev br. 26772/95, presuda od 6. travnja 2000., p. 120; *Kudla protiv Poljske*, zahtjev br. 30210/96, presuda od 26. listopada 2000., p. 92

⁹⁷ Europski sud za ljudska prava u predmetu *M. i M. protiv Hrvatske*, zahtjev br. 10161/13, presuda od 3. rujna 2015., p. 132.

⁹⁸ Pleić, M., op. cit. u bilj. br. 78, str. 254

⁹⁹ Odluka Ustavnog suda u predmetu br. U-III-4484-2013

osjećaj straha (*fear*), tjeskobe (*anguish*) ili manje vrijednosti (*inferiority*) koji ih mogu poniziti i posramiti i moguće slomiti njihov tjelesni ili moralni otpor.¹⁰⁰

Uzimajući to u obzir Ustavni je sud svoju odluku o opravdanosti primijenjene mjere fizičkog sputavanja (magnetne trake na oba zapešća) na podnositeljici ustavne tužbe temeljio na tome je li ona u trenutku prijema u bolnicu bila agresivna i nasilna. Procjenu njene agresivnosti Ustavni je sud donio na temelju tri dokaza: očitovanja MUP-a, iskaza dvojice policijskih službenika koji su podnositeljicu doveli u ustanovu i očitovanja ministarstva zdravlja.

Prema očitovanju MUP-a postupanje prema podnositeljici bilo je u skladu s propisima o suzbijanju nasilja u obitelji i nije bilo utvrđenih propusta policijskih službenika niti su je oni doveli u ponižavajući položaj.

Nadalje, obojica policajaca koji su podnositeljicu doveli u psihijatrijsku bolnicu iskazali su da je ona za vrijeme vožnje bila smirena i da ih nije vrijeđala, a da se prilikom prihvata u bolnicu nije presvlačila pred njima te da su oni otišli tek nakon što im je dežurna liječnica rekla da mogu ići jer je pacijentica smirena i nenasilna.

Naposlijetku, očitovanje ministarstva zdravlja bilo je temeljeno na stručnom mišljenju Stručnog povjerenstva ministarstva zdravlja kojeg je ono izradilo u vezi slučaja podnositeljice. Ono što je zanimljivo iz tog očitovanja bilo je to da je na podnositeljici ustavne tužbe primijenjeno sredstvo fizičkog sputavanja uz ordiniranu farmakološku terapiju zbog toga što psihijatrijska bolnica nije raspolagala zatvorenim odjelom na kojem je bilo određeno da se provede mjera prisilnog liječenja i „zbog psihotičnog dekompenziranog psihičkog stanja bolesnice te zbog okolnosti koje su prethodile prijemu“. Još je zanimljivija činjenica da je Povjerenstvo utvrdilo kako „u protokolu za praćenje fizičkog sputavanja bolesnika nisu izričito navedeni razlozi primjene navedene mjere“, i kako je provedba fiksacije tijekom cijele noći upitna jer je prema liječničkoj dokumentaciji podnositeljica bila suradljiva. Razlog zbog čega su ti iskazi zanimljivi je taj što su oni i u suprotnosti s prethodno navedenim iskazima policajaca da je podnositeljica prije prijema, a tijekom vožnje bila smirena i neagresivna, ali i zato jer takvo postupanje psihijatrijske ustanove nije u skladu s razlozima zbog kojih se mjere prisile mogu primjenjivati. Uz to oni su pogotovo zanimljivi iz razloga jer njihova primjena nije imala niti nikakvo medicinsko opravdanje jer podnositeljica nije imala utvrđenu psihičku dijagnozu, a niti sigurnosno opravdanje jer ona nije bila opasna ni za sebe, a ni za svoju okolinu.

S obzirom na to sve Ustavni je sud utvrdio da je unatoč „mirnom protivljenju“ podnositeljice prisilnoj hospitalizaciji i njejoj neagresivnosti te smirenosti, na nju je primijenjena mjera

¹⁰⁰ Europski sud za ljudska prava u predmetu M. i M. protiv Hrvatske (2015), op. cit. u bilj. br. 97, p. 132

sputavanja, a koja je prema ocijeni Suda bila protivna materijalnim propisima. Ustavni sud svoju odluku podupire tvrdnjama koje je podnositeljica navela u žalbi na rješenje o pokretanju postupka za prisilni smještaj i njenim iskazom danim na ročištu za određivanje prisilnog smještaja. U žalbi je podnositeljica navela da nije bilo razloga za primjenu prisile i njenog „omalovažavanja kao osobe“ dok je na ročištu iskazala kako se „u bolnici osjećala poniženo.“ Slijedom svega navedenog, u potpunosti je razvidno da je Ustavni sud pravilno zaključio da je došlo do povrede propisa o primjeni mjera prisile i da je podnositeljica ustavne tužbe bila žrtva povrede članka 3. EKLJP-a.

6. PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

6.1. OPĆENITO O PRAVU NA POŠTENI SUĐENJE

Veliki broj danas dodijeljenih građanskih prava ne bi imao smisla ako bi ta prava ostala samo mrtvo slovo na papiru jer se ne bi mogla ostvariti niti sudskim putem zaštititi. Upravo zbog toga što smo danas naslovnici mnogih prava, vrlo je važno da je sudski postupak zakonit, pošten i da udovoljava zahtjevu pravne sigurnosti. Kako bi sudski postupci udovoljili tim zahtjevima, ali i zahtjevu vladavine prava koja „podrazumijeva postojanje efikasnog sudskog sistema koji pruža djelotvornu zaštitu u slučaju povrede ljudskih prava i osnovnih sloboda,“¹⁰¹ velika je važnost pridana pravu na pravično suđenje. „Pravo na pravično (*pošteno, fair*) suđenje najvažnije je procesno ljudsko pravo. Ono je u hrvatskom pravnom poretku sadržano na ustavnoj i zakonskoj razini, kao i u više ratificiranih međunarodnih konvencija.“¹⁰²

Pravo na pravično suđenje može biti promatrano i iz kuta građanskih prava i iz kuta kaznenog postupka i prava osumnjičenika. U ovom dijelu rada baviti ću se više pravom na pravično suđenje u smislu građanskih prava. Pravo na pravično suđenje u Ustavu RH propisano je u članku 29. stavku 1., a glasi ovako: „Svatko ima pravo da zakonom ustanovljeni neovisni i nepristrani sud pravično i u razumnom roku odluči o njegovim pravima i obvezama, ili o sumnji ili optužbi zbog kažnjivog djela.“ Osim Ustavom pravo na pošteno suđenje propisano je i u članku 6. stavku 1. EKLJP-om, a glasi ovako: „Radi utvrđivanja svojih prava i obveza građanske naravi ili u slučaju podizanja optužnice za kazneno djelo protiv njega svatko ima

¹⁰¹ Ilić, G. P., *Arbitrarna primena prava i pravo na pravično suđenje*; U Ignjatović, Đ., *Kaznena reakcija u Srbiji*, XI. dio, Beograd, 2021., str. 123.

¹⁰² Uzelac, A., *Pravo na pravično suđenje u građanskim predmetima: Nova praksa Europskoga suda za ljudska prava i njen utjecaj na hrvatsko pravo i praksu*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 60 (1), 2010., str. 101-148.

pravo da zakonom ustanovljeni neovisni i nepristrani sud pravično, javno i u razumnom roku ispita njegov slučaj...“

“Pravo na pošteno suđenje tiče se građanskih prava i obveza.,, Ono se ne odnosi na zaštitu svih prava koje bi pojedinac uživao po mjerodavnom nacionalnom pravu. S druge strane, ono se proteže znatno izvan područja građanskih predmeta u užem smislu. Izraz „utvrđivanje prava i obveza građanske naravi“ u smislu Konvencije tumači se autonomno, kroz praksu Suda, koja je s vremenom evoluirala i postupno proširivala područje primjene čl. 6., po doktrini da je Konvencija živući organizam (*living instrument*) koji se mora prilagođavati socijalnim promjenama.“¹⁰³

Kako bi došlo do primjene čl. 6. u građanskim stvarima bitno je da među strankama postoji „spor“ o nekom pravu za koje se može reći da je priznato u domaćem pravu neovisno je li priznato u Konvenciji. Taj spor mora imati određene kvalitete, a to je da je on stvaran i ozbiljan. Spor se ne mora odnositi samo na postojanje dotičnog prava već i na njegov opseg te ostvarivanje. Rezultat postupka mora biti izravno odlučujući za to „građansko pravo“ jer slabe veze i neizravne posljedice nisu dovoljne da čl. 6. bude primjenjiv.¹⁰⁴

Nadalje, svrha koja se želi postići čl. 6. st. 1. Konvencije je osiguranje poštenog postupanja, a ne provjera ispravnosti konačno donesene odluke u konkretnom slučaju. Zbog toga Sud redovito odbacuje kao neosnovane „one zahtjeve u kojima podnositelji primarno žele dovesti u pitanje ispravnost činjeničnih ili pravnih utvrđenja iz postupka koje osporavaju, navodeći da njegova funkcija nije u tome da služi kao četvrti stupanj (*fourth instance*) suđenja.“¹⁰⁵

Pravo na pravično suđenje ima nekoliko aspekta. Oni bi se mogli grupirati na sljedeći način: 1) pravo na pristup sudu (access to court), 2) pravo na pravnu pomoć (legal aid and advice); 3) pravo na procesnu ravnopravnost (equality of arms, „jednakost oružja“), 4) pravo na javno i kontradiktorno suđenje (public hearing), 5) pravo na saslušanje (fair hearing), 6) pravo na dokaz (right to proof), 7) pravo na javnu objavu presuda (public pronouncement of judgments), 8) pravo na sud ustanovljen zakonom (tribunal established by law), 9) pravo na nezavisnost i nepristranost u suđenju (impartiality and independence), 10) pravo na suđenje u razumnom roku (reasonable time) i 11) pravo na učinkovitu ovrhu presuda (effective enforcement) te naposljetku 12) zabrana arbitrarnog postupanja (arbitrariness).¹⁰⁶

¹⁰³ Ibid., str. 2-3

¹⁰⁴ Europski sud za ljudska prava u predmetima Károly Nagy protiv Mađarske, zahtjev br. 56665/09, presuda od 14. rujna 2017., p. 60.; Regner protiv Češke Republike, zahtjev br. 35289/11, presuda od 19. rujna 2017., p. 99.; Naït-Liman protiv Švicarske (2018), p. 106.; Denisov protiv Ukrajine, zahtjev br. 76639/11, presuda od 18. listopada 2017., p. 44.

¹⁰⁵ Uzelac, op. cit. u bilj. br. 102, str. 4

¹⁰⁶ Ibid., str. 2

Budući da nam je za potrebu analize osječkog slučaja najvažniji aspekt prava na pravično suđenje pravo na nezavisnost i nepristranost u suđenju, daljnje izlaganje posvetit ću tome. Prije svega bitno je definirati pojam suda i svojstva koja on mora imati da bi bio u skladu s pravom na pravično suđenje. „U praksi tumačenja Konvencije, naglasak je stavljen na konkretna svojstva, a ne na apstraktni status takvog tijela. Izraz tribunal – preveden u Hrvatskoj kao „sud“ – ne implicira nužno potrebu da osobe i tijela koja vode postupak formalno pripadaju državnoj sudbenoj vlasti („sud“ u formalnom smislu), ali se traži da on u konkretnom slučaju ima svojstva nezavisnosti i nepristranosti, te da njegovo ustrojstvo i rad budu propisani unaprijed određenim pravilima („sud“ u materijalnom smislu).“¹⁰⁷ „Sud“ ne mora biti klasični sud integriran u standardni pravosudni sustav dotične zemlje.¹⁰⁸ Može biti osnovan kako bi se bavio određenim predmetom koji se može na odgovarajući način rješavati izvan sustava redovnih sudova.

Ono što je važno za osiguravanje usklađenosti sa člankom 6. stavkom 1. jesu postojeća jamstva, i materijalna i procesna.¹⁰⁹ „Načelo neovisnosti sudstva izvedeno je iz osnovnog načela vladavine prava, posebice iz načela diobe vlasti. Prema načelu diobe vlasti, izvršna, zakonodavna i sudska vlast predstavljaju tri odvojene i međusobno neovisne grane vlasti. Ta međusobna neovisnost različitih dijelova državne vlasti znači da nisu dopuštene situacije prema kojima jedna vlast zadire u nadležnost i prerogative drugih vlasti.“¹¹⁰ Neovisnost suda osim u odnosu na druge grane vlasti znači i neovisnost od drugih stranka u postupku.¹¹¹ Pri utvrđivanju toga može li se tijelo smatrati „neovisnim“ Sud uzima u obzir sljedeće kriterije: a) način imenovanja njegovih članova, b) trajanje njihovih mandata, c) postojanje jamstava protiv vanjskih pritisaka i d) pitanje ostavlja li tijelo dojam neovisnosti.¹¹² Na kraju krajeva, i dojam o neovisnosti nekog suda se može smatrati važnim u procjeni je li on zaista neovisan.¹¹³ Pri

¹⁰⁷ Ibid., str. 7

¹⁰⁸ Europski sud za ljudska prava u predmetu Xhoxhaj protiv Albanije, zahtjev br. 15227/19, presuda od 9. veljače 2021., p. 284

¹⁰⁹ Europski sud za ljudska prava u predmetu Guðmundur Andri Ástráðsson protiv Islanda, zahtjev br., 26374/18, presuda od 1. prosinca 2020., p. 219.

¹¹⁰ Kevo, M., *Pravo na neovisan i nepristran sud prema članku 6. europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i u zakonodavstvu Bosne i Hercegovine*, Zbornik radova Pravnog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, br. XXVIII., 2020., str. 86. – 105.

¹¹¹ Europski sud za ljudska prava u predmetu Sramek protiv Austrije, zahtjev br. 8790/79, presuda od 22. listopada 1984., p. 42

¹¹² Europski sud za ljudska prava u predmetima Kleyn i drugi protiv Nizozemske, zahtjev br. 39343/98, 39651/98, 43147/98 i 46664/99, presuda od 6. svibnja 2003., p.190.; Langborger protiv Švedske, zahtjev br. 11179/84, presuda od 22. lipnja 1989., p. 32

¹¹³ Sramek protiv Austrije (1984), op. cit. u bilj. br. 111, p. 42

tome su dojam i mišljenje stranke o neovisnosti suda važni, no nisu odlučujući. Oni će postati odlučujući tek kada se bojazan stranke može objektivno opravdati.¹¹⁴

S druge strane, nepristranost podrazumijeva objektivnost i ne priklanjanje niti jednoj strani. U predmetu Micallef protiv Malte¹¹⁵ sud je odredio da se nepristranost može utvrditi pomoću subjektivnog i objektivnog testa. Subjektivni test odnosi se na samog suca dok se objektivni test odnosi na sud u cjelini. Kako bi prošao subjektivni test „sudac ne smije u konkretnom slučaju pokazivati znakove pristranosti i zavisnosti u svojim uvjerenjima i ponašanju“, dok s druge strane za prolazak objektivnog testa kod samog suda „ne smiju postojati okolnosti koje bi, s obzirom na sastav, svojstva i položaj suca, mogle opravdano dovesti u pitanje njegovu objektivnost i nezavisnost u očima stranaka“.¹¹⁶

6.2. POVREDA PRAVA NA PRAVIČNO SUĐENJE U OSJEČKOM SLUČAJU

Podnositeljica je u ustavnoj tužbi navela da joj je u provedenom postupku prisilnog smještaja povrijeđeno pravo na neovisan i nepristran sud te da joj je zbog toga povrijeđeno pravo na pravično suđenje. Razlog tomu je da je rješenje o pokretanju postupka i prisilnom smještaju u psihijatrijsku ustanovu donio Županijski sud na kojem kao sudac radi njen suprug. Pored toga istaknula je da ona nije bila u mogućnosti prije podnijeti prijedlog za svrsihodnu delegaciju zato što nije bila upoznata sa svojim pravima kao pacijentica niti pravima koje je imala kao stranka u postupku. Dok je s druge strane prema mišljenju podnositeljice Županijski sud mogao pravovremeno osigurati objektivnost i nepristranost poduzimanjem mjera za provedbu svrsihodne delegacije.

Prije daljnje analize ove povrede važno je definirati svrsihodnu delegaciju. Prema članku 68. stavku 1. Zakona o parničnom postupku „nadležni sud prvog stupnja može sam ili na prijedlog stranke zatražiti od najvišeg suda određene vrste da odredi da u pojedinom predmetu postupka drugi stvarno nadležni sud s njegova područja ako je očito da će se tako lakše provesti postupak ili ako za to postoje drugi važni razlozi,“.¹¹⁷

U zahtjevu za svrsihodnu delegaciju podnositeljica ustavne tužbe navodi da je protiv nje donesena nepravomoćna odluka od strane Županijskog suda na kojem je kao sudac zaposlen

¹¹⁴ Europski sud za ljudska prava u predmetima Sacilor Lormines protiv Francuske, zahtjev br. 65411/01, presuda od 9. studenog 2006.p.63.; Grace Gatt protiv Malte, zahtjev br. 46466/16, presuda od 8. listopada 2019., p. 85

¹¹⁵ Europski sud za ljudska prava u predmetu Micallef protiv Malte (2009), zahtjev br. 17056/06, presuda od 15. listopada 2009., p. 93-101

¹¹⁶ Uzelac, op. cit. u bilj. br. 102, str. 7

¹¹⁷ Zakon o parničnom postupku, SL SFRJ 4/77, 36/77, 6/80, 36/80, 43/82, 69/82, 58/84, 74/87, 57/89, 20/90, 27/90, 35/91, i Narodne novine 53/91, 91/92, 58/93, 112/99, 88/01, 117/03, 88/05, 02/07, 84/08, 96/08, 123/08, 57/11, 148/11, 25/13, 89/14, 70/19, 80/22, 114/22

njezin suprug te da bi zbog toga „shvaćanje sredine o sprezi suda, narušio dignitet suda i mogao dovesti do kolizije interesa sudaca“ i neobjektivnosti suđenja.

S obzirom na sve te navode podnositeljice Ustavni je sud povredu prava na pravično suđenje razmatrao iz aspekta prava na nepristran sud. Prilikom ocijene te povrede, Ustavni je sud primijetio kako je Županijski sud tek nakon prijedloga podnositeljice podnio zahtjev Vrhovnom sudu RH za svrsihodnu delegaciju. Moglo bi se reći kako kod Županijskog suda nije postojala samoinicijativa radi uklanjanja razloga koji dovode u sumnju nepristranost i objektivnost suda i suđenja u cjelini, nego je ona prepuštena podnositeljici zbog čega je njoj putem prisilne hospitalizacije oduzeo osobnu slobodu i slobodu kretanja sud upitne nepristranosti. Uzimajući u obzir tu pasivnost suda kao i izjavu za medije koje je dao predsjednik Udruge sudaca koji je stao u obranu supruga suca podnositeljice držeći napade nevladinih udruga u vezi neovisnosti i nepristranosti nadležnog suda „zahtjevom za glavama sudaca“, u potpunosti je logično zaključiti da Županijski sud u konkretnom slučaju nije prošao test nepristranosti, točnije objektivnosti. Stoga, Ustavni je sud pravilno odlučio da je u slučaju podnositeljice ustavne tužbe došlo do povrede prava na pravično suđenje s aspekta prava na nepristran sud.

7. PRAKSA ESLJP-a U ODNOSU NA OSOBE S DUŠEVNIM SMETNJAMA

U ovom dijelu rada napravit ću kratku analizu dva predmeta ESLJP-a: *M. S. protiv Republike Hrvatske i Romanov protiv Rusije*, a koji će se odnositi na slične povrede konvencijskih prava kao kod podnositeljice ustavne tužbe i koji će zbog toga predstavljati svojevrsni rezime cijelog osječkog slučaja.

7.1.M. S. PROTIV REPUBLIKE HRVATSKE BR. 2¹¹⁸

U predmetu *M. S. protiv Republike Hrvatske* podnositeljica zahtjeva obratila se liječniku zbog jakih bolova u donjem dijelu leđa. Nakon što je pregledana od nadležnih liječnika određena joj je dijagnoza lumbago i više psihičkih poremećaja jer informacije koje je podnositeljica davala u vezi razine boli koju je trpjela prema ocijeni liječnika nisu dosljedne i odgovarajuće. Zbog takve dijagnoze podnositeljica je bila prisilno smještena u psihijatrijsku ustanovu gdje su ju vezali za krevet u izoliranoj sobi unatoč tome što je i dalje imala jake bolove u leđima. U toj je

¹¹⁸ Europski sud za ljudska prava u predmetu *M.S. protiv Hrvatske br. 2*, zahtjev br. 75450/12, presuda od 19. veljače 2015.

sobi provela cijelu noć, a ujutro je premještena u redovnu sobu u kojoj je ostala vezana sve do podneva. Mjere prisile nad podnositeljicom ukupno su trajale 15 sati. Nadležni Županijski sud odredio je rješenjem prisilni smještaj podnositeljice zahtjeva bez uzimanja u obzir njeno protivljenje i tvrdnje kako se u psihijatrijskoj ustanovi s njome nečovječno postupa. Podnositeljica je u psihijatrijskoj bolnici provela mjesec dana.

Podnositeljica se u zahtjevu žalila na povredu članka 3. i članka 5. stavka 1. EKLJP-a. Kada je riječ o navodnoj povredi članka 3. ESLJP je ustanovio kako unatoč tome što se je podnositeljica zahtjeva žalila upravi bolnice na zlostavljanje koje je trpjela zbog mjera prisila kao i na posljedice njihove primjene (pogoršanje boli u leđima), nadležni sud nije povodom tih prigovora reagirao i nije ispitao jel stvarno postoji povreda zabrane zlostavljanja. Sud je naglasio kako su mjere prisile krajnje sredstvo koje se može primijeniti tek kada su sve druge mogućnosti ispitane i samo onda kada je to jedini način da se pacijenta spriječi da ne nanese štetu sebi ili drugima. Pri primjeni tih mjera moraju se osigurati odgovarajući zaštitni mehanizmi kojima će se spriječiti da se one zloupotrebjavaju. Mehanizmi se trebaju sastojati od postupovnih garancija, a njihova primjena trebala bi omogućiti donošenje odluke o tome jesu li mjere prisile stvarno bile primijenjene kao krajnje sredstvo i u skladu s načelom razmjernosti.¹¹⁹ Uzimajući u obzir te standarde ESLJP je utvrdio kako medicinska dokumentacija podnositeljice zahtjeva nije upućivala na to da ona predstavlja neposrednu ili izravnu predstojeću opasnost za sebe ili druge ili to da je bila agresivna. Činjenica da je podnositeljica davala nedosljedne informacije u vezi boli koju je trpjela prema ocjeni Suda ne može biti dovoljno opravdanje za primjenu mjera prisile. Stoga, ESLJP je ocijenio da okolnosti slučaja pokazuju da se mjere prisile nisu koristile radi sprječavanja napada i niti da su se prethodno pokušale primijeniti bilo koje druge alternativne, manje ograničavajuće mjere. S obzirom na to Sud je odučio da je u slučaju podnositeljice došlo do povrede članka 3. Konvencije.

Nadalje, kada je riječ o navodnoj povredi članka 5. stavka 1. EKLJP-a Sud je ustanovio kako je podnositeljici zahtjeva bio dodijeljen pravni zastupnik koji je trebao zastupati njene interese u postupku prisilne hospitalizacije. Međutim on niti jednom nije posjetio podnositeljicu, niti su mu bili poznati razlozi zbog kojih se ona protivila prisilnom smještaju, a nije niti jednom podnio podnesak u njezino ime, već se ponašao kao pasivni sudionik postupka. Osim toga, nadležni sudac koji je podnositeljicu posjetio u bolnici nije ju upoznao s njenim pravima niti razmislio o mogućnosti da podnositeljica osobno prisustvuje raspravi.

¹¹⁹ Grozdanić, Komentar..., op. cit. u blj. br. 7, str. 398

S obzirom na nedostatke u postupku prisilne hospitalizacije podnositeljice zahtjeva, ESLJP je odlučio da domaće vlasti nisu ispunile potrebne proceduralne zahtjeve iz članka 5. Konvencije.

7.2.ROMANOV PROTIV RUSIJE¹²⁰

U predmetu *Romanov protiv Rusije* radilo se o podnositelju zahtjeva koji je bio uhićen od strane policije jer je bio pod utjecajem droge i zato jer je policija u njegovom stanu pronašla određenu količinu marihuane. Protiv podnositelja zahtjeva podignuta je optužnica zbog neovlaštenog posjedovanja i kupovanja droge za osobnu uporabu. Podnositelj zahtjeva je bio premješten na psihijatrijski odjel kaznene ustanove u Moskvi. Za vrijeme dok je bio na psihijatrijskom odjelu nad njime je provedeno nekoliko psihijatrijskih vještačenja. Prvim dvama vještačenjima nije utvrđeno kako podnositelj zahtjeva boluje od duševne smetnje, ali je utvrđeno da pati od teškog disocijativnog poremećaja osobnosti zbog čega ga se nije moglo smatrati kazneno odgovornim za djelo koje mu je bilo stavljeno na teret. Tek trećim vještačenjem je određeno da se zbog tog poremećaja podnositelja treba prisilno hospitalizirati. Unatoč tome što se podnositelj zahtjeva žalio na to što sud nije uzeo u obzir prva dva vještačenja nego tek treće, nadležni sud odbio je njegovu žalbu jer nije ustanovio nikakvo nepodudaranje u psihijatrijskim nalazima i mišljenjima pa prema mišljenju suda nije bilo razloga zbog kojeg niži sud ne bi prihvatio validan dokaz u kaznenom postupku.

Podnositelj se u zahtjevu žalio na povrede članka 3., članka 5. stavka 3. i članka 6. EKLJP-a. Kada je riječ o navodnoj povredi članka 3. Sud je ispitujući činjenice slučaja ustanovio da pravo na zabranu mučenja, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja imaju i osobe s duševnim smetnjama kojima je oduzeta sloboda kako bi se nad njima poduzela vještačenja radi vođenja kaznenog postupka. Zbog ekstremnog nedostatka prostora i ostalih smještajnih uvjeta i dužine boravka u kaznenoj ustanovi u trajanju od jedne godine, tri mjeseca i trinaest dana, podnositelj zahtjeva osjetio se poniženim i manje vrijednim te je umanjeno njegovo dostojanstvo. S obzirom na to ESLJP je odlučio da je u slučaju podnositelja zahtjeva povrijeđen članak 3. Konvencije.

Nadalje, kada je riječ o navodnoj povredi članka 5. stavka 3. EKLJP-a Sud je utvrdio kako se opasnost od ponovnog počinjenja kaznenog djela kao razlog lišenja slobode okrivljenika za vrijeme vođenja kaznenog postupka ne može temeljiti samo na visini sankcije propisane za kazneno djelo koje mu se stavlja na teret. Osim toga moraju se uzeti u obzir mnogobrojne okolnosti koje će ili potvrditi ovu opasnost ili pokazati kako zatvaranje osobe nije potrebno.

¹²⁰ Europski sud za ljudska prava u predmetu *Romanov v. Rusije*, zahtjev br. 41461/02, presuda od 24. srpnja 2008.

Sud primjećuje kako nadležna istražna tijela u slučaju podnositelja zahtjeva nisu tako postupila. Osim toga Sud je utvrdio da je do dugog trajanja kaznenog postupka došlo zbog nemara i slabe učinkovitosti nadležnog suda u Moskvi. Prema tome, ESLJP je ocijenio da su povrijeđena i prava podnositelja zahtjeva iz članka 5., stavka 3. EKLJP-a.

Naposlijetku, kada je riječ o navodnoj povredi članka 6. Konvencije Sud je naglasio da u svrhu ostvarenja prava na pravično suđenje, okrivljenik mora imati mogućnost prisustvovanja i aktivnog sudjelovanja u sudskim raspravama tijekom prvostupanjskog postupka. U predmetnom slučaju ovaj zahtjev nije zadovoljen budući da se postupak vodio u odsutnosti podnositelja zahtjeva. Osobna nazočnost podnositelja zahtjeva raspravama bila je nužna i nije se mogla zamijeniti prisustvovanjem raspravama njegovog odvjetnika jer se odlučivalo o njegovoj osobnoj slobodi. S obzirom na to, Sud je odlučio da je došlo do povrede članka 6. stavka 1. i 3. Konvencije.

Iznoseći kratku analizu ovih dvaju predmeta itekako možemo zamijetiti sličnosti s osječkim slučajem, ali i to kako pasivnost i nepravilnost postupanja nadležnih sudova i drugih tijela može biti jako skupa i kobna za nečiju osobnu slobodu, duševno i tjelesno zdravlje, privatni život i generalno dobrobit. Stoga, važno je da tijela primjene zakonskih propisa osobito kada je riječ o duševnim bolesnicima (ili o onima za koje se sumnja da to jesu) koji su zbog svoje bolesti izrazito ranjivi, budu jako oprezna i precizna te da dobro utvrde sve relevantne okolnosti kako te osobe ne bi postale žrtve mehaničke i nepromišljene primjene relevantnih propisa.

8. ZAKLJUČAK

Propisi koji reguliraju prava i postupak prema osobama s duševnim smetnjama jako su važni jer uređuju zadiranje u temeljna ljudska prava kao što su pravo na osobnu slobodu i nepovredivost tjelesnog integriteta i ljudskog dostojanstva. Prema tome, izrazito je bitno da instituti koje ti propisi uređuju, prisilno zadržavanje, prisilna hospitalizacija, mjere prisile i dr., budu usklađeni kako s nacionalnim ustavima tako i s međunarodnim propisima koji se odnose na osobe s duševnim smetnjama i ljudska prava općenito. Međutim, dobro razrađeni i napravljeni propisi te ustavna i konvencijska usklađenost njihovih instituta neće biti dovoljna da se prava osoba s duševnim smetnjama ne krše i da postupak prema njima bude zakonit, dosljedan, svrhovit i pravilan. Ono što nedostaje tom stroju da bude potpun i da radi ispravno jesu kompetentna tijela primjene takvih propisa. Primjena propisa o osobama s duševnim smetnjama od strane tijela primjene ne smije se vršiti kao na pokretnoj traci, samo kako bi se

konkretni propisi primjenjivali bez obzira na rezultat, nego ona mora imati za cilj ispunjenje njihove prave svrhe, a to je zaštita izuzetno ranjivih duševnih bolesnika. Sve dok u jednoj državi ne budu postojala takva tijela i sve dok oni na takav način neće primjenjivati relevantne propise, ništa nam neće značiti činjenica što je sa svakom izmjenom ili donošenjem novog zakona o osobama s duševnim smetnjama taj zakon još bolji i usklađeniji s međunarodnim standardima zaštite dostojanstva i građanskih prava osoba s duševnim smetnjama. Nadalje, unatoč tome što i unutar samih država, ali i unutar međunarodnih organizacija postoje sustavi kontrole postupanja prema osobama s duševnim smetnjama (i onima za koje se sumnja da to jesu) kao što su u Republici Hrvatskoj Povjerenstvo za zaštitu osoba s duševnim smetnjama i pravobranitelj za osobe s invaliditetom ili na razini Vijeća Europe Europski odbor za sprječavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja (CPT), oni očigledno nisu dovoljni da bi se pravovremeno spriječile povrede u postupanju i pravima tih osoba. Oni nisu dovoljni jer osvrćući se na upravo analizirani osječki slučaj (kao i na izložene presude ESLJP-a) u potpunosti je logično zaključiti da je i unatoč njihovom postojanju u tom slučaju (evima) došlo do teških povreda građanskih prava pa je jedini izlaz iz tog mračnog labirinta neadekvatne primjene pravnih propisa zapravo Ustavni sud na državnoj razini te ESLJP na europskoj razini. Uzimajući u obzir tu činjenicu možemo se zapitati čemu onda postoje svi ti nadzorni sustavi ako i dalje oni na vrijeme ne detektiraju povrede ne samo zakonskih propisa nego i ustavnih prava čovjeka. Iako postojanje kontrolnih sudišta predstavlja svijetlu točku u svemu tome, odluke i presude koje oni donesu ne mogu ispraviti svu onu štetu koja je nastala, a koja se mogla pravovremeno ispraviti u tijeku nepravilnih postupanja nadležnih tijela prije svega putem kontrole kompetentnih državnih nadzornih tijela. Osobna sloboda, fizičko i psihičko zdravlje, dostojanstvo i ljudski identitet te pravo na privatni život osoba o kojima se odlučivalo u postupcima prisilnog smještaja (poput podnositeljice ustavne tužbe u osječkom slučaju) vrlo često su nepovratno oštećeni pa presuda koja se donosi *a posteriori* ne može biti jedino raspoloživo efikasno pravno sredstvo za detektiranje povreda i davanje obeštećenja tim osobama. Mogli bismo kazati da je osječki slučaj za podnositeljicu ustavne tužbe dobro završio jer je dobila svoju pravnu zadovoljštinu. Mogli bismo kazati da je dobro završio i za Republiku Hrvatsku jer njezin slučaj nije eskalirao na razinu ESLJP-a, nego je sve ostalo u granicama državnih sudova. Međutim, to nikako ne može biti dovoljan razlog da kažemo da je priča podnositeljice ustavne tužbe u tom predmetu imala sretan završetak jer cjelokupan njezin slučaj pokazuje da postoji nešto trulo u našem pravosuđu i da ono nikako ne udovoljava zahtjevima vladavine prava, pravne sigurnosti i učinkovite zaštite ustavnih i konvencijskih prava.

9. LITERATURA

A) KNJIGE I ČLANCI

1. Arbanas, G.; Roksandić, S., *Ni med cvetjem ni pravice: sličnosti i razlike Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama i Zakona o zaštiti pučanstva od zaraznih bolesti – Treba li nam Zakon o zaštiti osoba sa zaraznim bolestima?*, Liječ Vjesn, godište 143, 2021, 478–489
2. Dragičević, Dičić, R.; Janković, I., *Sprečavanje i kažnjavanje mučenja i drugih oblika zlostavljanja, Priručnik za sudije i tužioce*, Beogradski centar za ljudska prava, 2011.
3. Đurđević, Z., *Pravni položaj počinitelja kaznenih djela s duševnim smetnjama*, Hrvatsko udruženje za kaznene znanosti i praksu, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, 2002.
4. Đurđević, Z. Tripalo, D., *Trajanje pritvora u svjetlu međunarodnih standarda te domaćeg prava i prakse*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 2006.
5. Ferenčak, N., *Mjere prisile, etička pitanja i sestrinska profesija*, diplomski rad, Medicinski fakultet, Zagreb, 2019.
6. Ferić, D., *Korištenje neurolingvističnog programiranja kao deeskalacijske metode u radu s pacijentima*, završni rad, Sveučilište Sjever, Koprivnica, 2016.
7. Goreta, M., *Primjena sile u psihijatrijskom tretmanu*, Zagreb: Naklada Zadro i Psihijatrijska bolnica Vrapče, 2009.
8. Graovac, G., *Geneza i važnost prava na osobnu slobodu*, Zagrebačka pravna revija, 2013.
9. Grozdanić, V., *Komentar zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama*, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2015.
10. Grozdanić, V., *Bioetički senzibilitet Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci (1991) v. 38, br. 3, 2017.
11. V. Grozdanić, D. Rittossa, *Prava osoba s duševnim smetnjama*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci (1991), v. 38, br. 3, 2017.
12. Ilić, G. P., *Arbitrarna primena prava i pravo na pravično suđenje*; U: Ignjatović, Đ., *Kaznena reakcija u Srbiji*, XI. dio, Beograd, 2021.
13. Kevo, M., *Pravo na neovisan i nepristran sud prema članku 6. europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i u zakonodavstvu Bosne i Hercegovine*, Zbornik radova Pravnog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, br. XXVIII., 2020.

14. Kopel, D. B., Cramer, C. E., *Reforming Mental Health Law to Protect Public Safety and Help the Severely Mentally Ill*, Howard Law Journal, vol. 58, 2014., str. 761., U V. Grozdanić, D. Rittossa, *Prava osoba s duševnim smetnjama*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, v. 38, br. 3, 2017.
15. Krapac, D., *Ograničenja prava na osobnu slobodu u postupcima državnih tijela prema osobama s duševnim smetnjama: aspekti Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava*, U Goreta, M.; Jukić, V.; Turković, K., *Psihijatrija i zakon*, Psihijatrijska bolnica Vrapče, 1998.
16. Kurtović, Š., *Velika povelja o slobodama Engleske (1215) U Temelji moderne demokratije*, 1989.
17. Mihailović, D., *Prisilna hospitalizacija – stara praksa i nova tumačenja*, JAHR: Europski časopis za bioetiku, vol. 13/01 no. 5, 2022.
18. Pleić, M., *Zabrana mučenja u praksi Europskog suda za ljudska prava s posebnim osvrtom na presude protiv Republike Hrvatske i praksu Ustavnog suda RH*, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, vol. 23, broj 2, Zagreb, 2016.
19. Prižmić, M. I., *Mjere prisile u psihijatriji i prava pacijenata*, diplomski rad, Medicinski fakultet, Zagreb, 2018.
20. Rittossa, D., *Ustavnopravna zaštita osoba s duševnim smetnjama*, Zbornik Pravnog Fakulteta Sveučilišta u Rijeci, v. 38, br. 3, 2017.
21. Staggs, VS; Olds, DM; Cramer, E; Shorr, RI, *Nursing Skill Mix, Nurse Staffing Level, and Physical Restraint Use in US Hospitals: a Longitudinal Study*. J Gen Intern Med. 2017 Jan, U Žvorc, J., *Stavovi studenata sestriinstva o korištenju mjera prisile kod psihijatrijskih pacijenata*, Sveučilište Sjever, Koprivnica, 2023.
22. Simić, B., *Uloga medicinske sestre/tehničara pri humanom sputavanju psihijatrijskog bolesnika*, završni rad, Sveučilište Sjever, Koprivnica, 2018.
23. Šendula Jengić, V., Katalinić, S., *Krizna stanja i primjena mjera prisile u psihijatriji*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, v. 38, br. 3, 2017.
24. Uzelac, A., *Pravo na pravično suđenje u građanskim predmetima: Nova praksa Europskoga suda za ljudska prava i njen utjecaj na hrvatsko pravo i praksu*; Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 60 (1), 2010.
25. Vedriš, S., *Agresija prema medicinskim sestrama na odjelu psihijatrije*, završni rad, Sveučilište Sjever, Koprivnica, 2020.
26. Žvorc, J., *Stavovi studenata sestriinstva o korištenju mjera prisile kod psihijatrijskih pacijenata*, završni rad, Sveučilište Sjever, Koprivnica, 2023.

B) PRAVNI PROPISI

1. Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, Narodne novine br. 76/14
2. Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, Narodne novine br. 111/97
3. Pravilnik o vrstama i načinu primjene mjera prisile prema osobi s težim duševnim smetnjama Narodne novine br. 16/15
4. Ustav RH, Narodne novine br. 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14
5. Prekršajni zakon Narodne novine br. 107/07, 39/13, 157/13, 110/15, 70/17, 118/18, 114/22
6. Ustavni zakon o ustavnom sudu Narodne novine br. 99/99, 29/02, 49/02
7. Zakon o parničnom postupku, SL SFRJ 4/77, 36/77, 6/80, 36/80, 43/82, 69/82, 58/84, 74/87, 57/89, 20/90, 27/90, 35/91, i Narodne novine br. 53/91, 91/92, 58/93, 112/99, 88/01, 117/03, 88/05, 02/07, 84/08, 96/08, 123/08, 57/11, 148/11, 25/13, 89/14, 70/19, 80/22, 114/22)

C) MREŽNI IZVORI

1. Mental health: strengthening our response, posjećeno 6.8.2023. na mrežnoj stranici World health organisation: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-strengthening-our-response>
2. Balci H, Arslan S. Nurses' Information, Attitude and Practices towards Use of Physical Restraint in Intensive Care Units. J Caring Sci. 2018 Jun 1; posjećeno 9.8.2023. na mrežnoj stranici: https://www.researchgate.net/publication/326238996_Nurses'_Information_Attitude_and_Practices_towards_Use_of_Physical_Restraint_in_Intensive_Care_Units
3. Web stranica Zavoda za javno zdravstvo Dubrovačko-neretvanske županije posjećena 10.8.2023 na: <https://www.zzjzdnz.hr/zdravlje/mentalno-zdravlje/psihologija-zlostavljanja>
4. McNeil v. Patuxent Instituion, 407 U.S. 245, 1972., posjećeno 2.8.2023. na mrežnoj stranici američkog Vrhovnog suda: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/407/245/>
5. Preparatory work on the Article 3 of the ECHR, European Commission of Human Rights, DH (56)5, 1956, str. 2. Dostupno na:

[http://www.echr.coe.int/LibraryDocs/Travaux/ECHRTravaux-ART3-DH\(56\)5-EN1674940.pdf](http://www.echr.coe.int/LibraryDocs/Travaux/ECHRTravaux-ART3-DH(56)5-EN1674940.pdf).

D) SUDSKA PRAKSA ESLJP

1. Aydin protiv Turske, zahtjev br., 23178/94, presuda od 25. rujna 1997.
2. Aksoy protiv Turske, zahtjev br. 21987/93, presuda od 18. prosinca 1996.
3. Denisov protiv Ukrajine, zahtjev br. 76639/11, presuda od 18. listopada 2017.
4. Gafgen protiv Njemačke, zahtjev br. 22978/05, presuda od 1. lipnja 2010.
5. Guðmundur Andri Ástráðsson protiv Islanda, zahtjev br., 26374/18, presuda od 1. prosinca 2020.
6. Grace Gatt protiv Malte, zahtjev br. 46466/16, presuda od 8. listopada 2019.
7. Guzzardi protiv Italije, zahtjev br. 7367/76, presuda od 6. studenog 1980.
8. Károly Nagy protiv Mađarske, zahtjev br. 56665/09, presuda od 14. rujna 2017.
9. Keenan protiv Ujedinjenog Kraljevstva, zahtjev br. 27229/95, 3. travnja 2001.
10. Kleyn i drugi protiv Nizozemske, zahtjev br. 39343/98, 39651/98, 43147/98 i 46664/99, presuda od 6. svibnja 2003.
11. Kudla protiv Poljske, zahtjev br. 30210/96, presuda od 26. listopada 2000.
12. Labita protiv Italije, zahtjev br. 26772/95, presuda od 6. travnja 2000.
13. Langborger protiv Švedske, zahtjev br. 11179/84, presuda od 22. lipnja 1989.
14. M. i M. protiv Hrvatske, zahtjev br. 10161/13, presuda od 3. rujna 2015.
15. Micallef protiv Malte, zahtjev br. 17056/06, presuda od 15. listopada 2009.
16. Mikheyev protiv Rusije, zahtjev br. 77617/01, presuda od 26. siječnja 2006.
17. M.S. protiv Hrvatske (br.2.), zahtjev br. 75450/12, presuda od 19. veljače 2015.
18. Muršić protiv Hrvatske, zahtjev br. 7334/13, presuda od 20. listopada 2016.
19. Naït-Liman protiv Švicarske, zahtjev br. 51357/07, presuda od 14. lipnja 2017.
20. Nevmerzheritsky protiv Ukrajine, zahtjev br. 54825/00, presuda od 5. travnja 2005.
21. Plesó protiv Mađarske, zahtjev br. 41242/08, presuda od 2. listopada 2012.
22. Regner protiv Češke Republike, zahtjev br. 35289/11, presuda od 19. rujna 2017.
23. Romanov v. Rusije, zahtjev br. 41461/02, presuda od 24. srpnja 2008.
24. Sramek protiv Austrije, zahtjev br. 8790/79, presuda od 22. listopada 1984.
25. Sacilor Lormines protiv Francuske, zahtjev br. 65411/01, presuda od 9. studenog 2006.
26. Selmouni protiv Francuske, zahtjev br. 65411/01, presuda od 28. srpnja 1999.
27. Savran protiv Danske, zahtjev br. 57467/15, presuda od 7. prosinca 2021.
28. Varbanov protiv Bugarske, zahtjev br. 31365/96, presuda od 5. listopada 2000.

29. Xhoxhaj protiv Albanije, zahtjev br. 15227/19, presuda od 9. veljače 2021.

E) PRAKSA USTAVNOG SUDA RH

1. Odluka u predmetu br. U-III-4484-2013